

République du Sénégal

Ministère de l'Education nationale

A cang

Safe kalaas

Seereer

Année 2019

Ce travail est disponible sous la licence Creative Commons Attribution 3.0 IGO. Sous cette licence, il est accordé le droit de copier, de distribuer, de diffuser et d'adapter cet Outil de classe y compris à des fins commerciales selon les conditions énoncées sur le site électronique suivant : <https://creativecommons.org/>

AVANT-PROPOS

Le présent *Outil de classe*, destiné principalement à l'élève du Cours Élémentaire 1ère année (CE1), est conçu dans le cadre du programme Lecture Pour Tous du Ministère de l'Éducation nationale (MEN) du Sénégal avec l'accompagnement de l'Agence des États-Unis pour le Développement International (USAID). Il trouve sa justification dans les résultats intermédiaires du Programme d'Amélioration de la Qualité, de l'Équité et de la Transparence (PAQUET), attendus en matière d'amélioration des performances scolaires dans les disciplines fondamentales telles que la lecture.

Élaboré en langue nationale et dans une perspective d'un soutien pédagogique, cet *Outil de classe* accompagne la mise en œuvre des enseignements apprentissages en lecture initiale.

De par la déclinaison, la formulation et la structuration de ses contenus, l'*Outil de classe* constitue un intrant pédagogique qui permet à l'enseignant(e) de dérouler tous les apprentissages et à l'élève d'apprendre directement à lire.

Dans l'*Outil de classe*, on retrouve :

- des leçons pour pratiquer le vocabulaire, la lecture fluide et la compréhension avec des textes développés sur la base des thèmes du CEB ;
- des textes pour apprendre à intégrer. Ces textes sont accompagnés d'un contexte et de consignes de lecture.

Indispensable à la classe, cet outil devrait aider les élèves à développer leurs compétences en lecture.

Taap Cangel

A bet ekol	6
O yaayar o maak	9
Ñaal a qooland	12
O qoolel cer	15
No mbind no siid waa	18
Bug o fog	21
Bes neexil	24
Ƴaxań cangir	27
Kaam bug o faɗand a canges	30
Ndew, jambaar oo	33
A ñootnax a cegu o njiriiń	36
Mari na fuwaar faa	39
Jonjante ci xam-xam	42
Jambaar a feeña	45
O jaɓ na Ñaaxar	48
Ćufig o jaɓ.....	51
A yoonand 1	54
A bet yiif no jir poliyo.....	56
Dispaaseer fa nqas	59
O jool ole	62
Moytoox a cir.....	65
No caate maak ke	68
Ekol fa nqoolu.....	71
A yaq ale no widand ole	74
Yetoox a koɓ'in ale	77
Tok a njega o njiriiń	80
Saax doonwu na fat.....	83
Sañ-sañ Buubu Goy	86
Na Ndumbelaan, a cang kaa war	89
Mbind no yaal saax le	92
A ƴing ale ekol'in.....	95
A yoonand 2	98
Nanoor.....	100
Ke warna o ɓiy no we ndimuuna.....	103
Saxin jam.....	106
Baasanit	109
Ndimle'ir a ndeer'in	112
Ndimle'ir kam mbind ne.....	115
Ci'tir cer.....	118
O njaaɗ o yarwu taa mos jiko.....	121
Nam enterwiiw a fi'teel	124
Ñoxor jir-ndiig.....	127
A baaf na enternet	130
Topatoox o telefon portaabul	133
A yoonand 3	136
A lii6.....	138

Cangel 1

A bet ekol

Mari fa Sanu siid a ndefu. A mbi'a wakaas pelu maa caaci den. O we mbaajaa a bet ekol. A njang'a apaax, a mbar o suur no kalaas ndadkandeer. Da sawar, a yong o mbaajaa nga'ir fo yoon den. O yeng ole a miñ lool yaam kaa tay'u o nga' we da mbogitna kalaas. Nqes teel, da yokoox, a fogoox. Yaa Faatu a sutan'a a den ñirax. Da ndokoox, a seq saak den, a ndetaa ekol. Na fat ale, da simniraa fo gend den. O goor o ñaayu o jakartaa, **a joon** a den ñofu. Fo'ut olaa a yodoox.

Sanu a kuuckaa a daraakoos a yen. Mari a wuuq, a yuf a yoorooxin. A foog ee kaa boloox. Xa elew axe fo maak we a cufiid. Fop a ndiid, a mbidin. Oxuu refna a layaa. Mari a ga' ee tus daawee a Sanu. Taaga a yiifum a ngat. Sanu a inoox. Mari a dimle'in ta yirfoox. Siid we a moy' o yaang yaam a mbañaa tarde. A ñol a kooñ a cok kalaas ne Meer a ci'ina den fagunfaak. Da ndok ekol, xa pox axaa fo xa buuq axaa a njib. Ekol fee a soowaa. Neene, o fiip olaa a jib, oxuu refna a ret na kalaasum. Siid we a njaaxid. Madam Jalo fee seq'ina den o hiid o ñikandeer kaa **sektel**. Rend, Madam Kan na janginkaa a den.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

sektel : ten refu kaa xotteena o mbiñ a bisel o mbiñ o lakas.

a joon : ten refu kaa beerna a suur.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaak no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Madam Kan kaa _____ keene taxu ta jangnik na ekol fa lakas.

- suurnel
- waasel
- sektel

2. Sanu a yufa, _____ a Mari na fat ale.

- a yoon
- a joon
- a doon

A nanoof lay ke ga'uuma no yiifes

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar siid we a mbaajanaa ?

Laamit 2 : An moyu sawar ndeer Mari fa Sanu ?

Um yutangaa, um nut, um yiif, lay ke ga'uuma no saar ole, muse'es a cooxaxama.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

1. sektel
2. a joon

Cangel 2

O yaayar o maak

Caaci Ndeene, a buga Sanu fa Mari. O koor oxe, kaa bug xa caac' axe a njeg fayar fa mbaax. Nqes nuu refna, ta biib, a yok a den. A lay a den da fogoox. A naanga mbaajaa ekol, caaci a ret no bitik faa a jikik fosis olaa da ñaktoorna. A naangaa ñaamaa, caaci, a deetaqinaa den, a wetandaa den ee : ñaamel nee yaqeel. Xaye, xa caac' axe o we ñaktooxaa. Muus ne a **beedaa**, a waafaa kaa ta ñaamna.

Sanu a debin o ñaaf. Muus ne a fool, a sipoox na caf Mari, a pel o kaas ole. Fo sis olaa baxoox. Mari a yuf a laqoox maa caaci'um, Sanu a yeel. Mari a fool a xetik fo ten. Caaci Ndeene a yod' a kidum. Da naang tek a ngeenoox. Da ndet a paangatin a ñakit ale Caaci Ndeene a xooy a den a lay a den ee : « kaam bug nu njang apaax na ekol. We ndimna nuun a mbaag o faay na nuun. Nu mbaag o ndef tig yaa nu maakna. » Soo, a cang ale a yutangaa, xa caac' axe a ngatiid. Ta wetandaa a den da ndet a njangik lesong ke, boo da naskaa. Boo da mbondookaa, caaci a lay a den da nan-giloox, ta naxan a den. Taaga a beeroogu, a waag o jangin a den o njiriiñ a pi' a paax.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den

beedaa : ten refu oxaa na ñaay'aa ondang yoolaa.

caaci : ten refu oxe rimna a faap mbaat a yaayof.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaak no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit delem

dek delem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too deet ke gareerna.	2. Um jil o delem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Mari kaa yuf _____ qaariit ke ten na fat ale .
2. Cinj xa kiid xa faq, muse Saaña kaa _____, a jangnik o mbiñ o lakas.
3. _____ kaa naxanaa in kirand nu refna.
4. O moon ole kaa _____ fambe le.

-
- sektel
 - caaci
 - a joon
 - beedaa

A nanoof o and

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar caaci Ndeene fi'aa yaa xa caac' axe a ñaktooxaa ?

Laamit 2 : Xar muus ne a fi'aa ?

Um yutangaa, um jeem o ga'ke naa reefkaa na betandax ale.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O ðelem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 3

Ñaal a qooland

Xaye diiboor, siid we njangkee. Kaa da ndimle'aa we ndimna den na qooland mbind ne. Kaa eetaa topatoox tok den. Sanu a ñaapatina njongum. A leema ñiraxum na armuwaar fee. Mari a ñofa jagand a ndokum. Yaaga tokoorum a bogaa paal. Keene Mari a moyu o bug. A xembanda a ndokum, a ñof o dimle'ik a tokoorum Kumax. Ta layin ta dam apaax o ñaak ole no mbaal ne. Qaariitum a njoonaa, a nqooyin : « Eey Mari ! » Mari a ñaay ye ta ga'na den. Ta yodaa den xa ñay, a weec ee mbaal ne a damu. A xay'a o ñaak ole too yegiran. Mbaal ne a **bostoox**, a yuf.

Ndamyo ! Suk laa a bostooxa. Xa caac' axe a cuf a ndamkin. Waa no mbind naa a ndeef took den. Mari a loolaa. Sanu a tiimnan. Mari, oxe **xalamaa** ke tokorum a laykan. Miñee tus, da nan coow mayu no mbed onqaa. Da c'ok a tokoor Kumax a ñoxaa mbaal ne. Mari a laqoox a cinj Sanu, a ñeetaa a tokoorum. Oxeene a ga'in, a xooyin, a layin ee : jegee solo, ndaa jaf lakas dami apaax o ñaak ole. Mari a muuy'oox , a waasnu . Oxuu refna a dakoox no kaa ta reefna. Ye xa caac' axe a c'utna calel, yaa Faatu a ñaaya. A ci' a den fasaaf fa ñuubu da yer.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

ɓostoox : ten refu kaa retna to yegino.

xalamaa : ten refu jeemaa and tig no yiifof.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ɗelem

ɓek ɗelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ɗeet ke gareerna.	2. Um jil o ɗelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. A cek ale kaa _____a Daba.

- mudoox
- damoox
- ɓostoox

2. Kodu kaa mo'in o y'ang ole ten a fe' a _____.

- muuñaa
- xalamaa
- fecaa

A nanoof lay ke ga'uuma no yiifes

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar Siid we a mbaru o mbi' xaye ?

Laamit 2 : Mari fa Sanu an na den moyu ñof ? Xar taxun ?

Um yutangaa, um nut, um yiif, lay ke ga'uuma no saar ole, muse'es a cooxaxama.

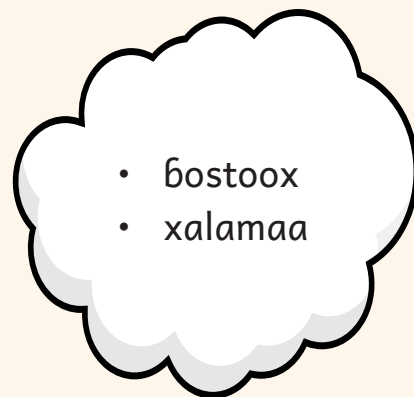
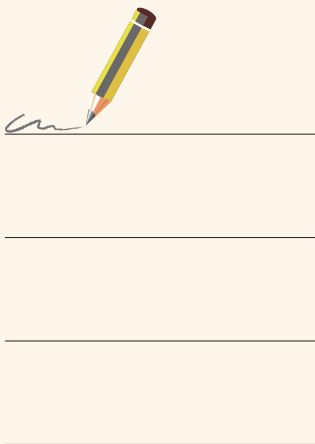
A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le. | 2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa. | 3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna. |
|--|---------------------------------------|--|

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.
2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.
3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.
4. O ðelem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 4

O qoollel cer

Teniñ xaariit Mari oo. O ten fo xa tebum, ya' den kaa topatooxaa den apaax. Ke moy'anuuna refu xa caac' axe a nqool no cer den fo tokax den. Bes, Teniñ a reefan o faan o pelu le baa **boodoox**. Ya'um a yokaan baa xij ndaa dara. Teniñ a kungoox kam pay ne, a inax ale a boowaa. Ye ta inwaa, a soɓ baxtu betuutadik a mat o mbad. Ta jang saakum, a ñofandoox a ret ekol. Reefee sax na kugujaanax ne'atiroong a ɓogax. O xe onja bee sip ye ta rokaa no ekol ne. Ye ta ñotnooxna, yeen a sogu and ee ñirax ke ten o we nqooñaa o mbiñ onqe fop.

Ta foog ee **tuñ** ke o we nqooñaa qaariitum ke. Yiif le Teniñ dalee. Ta moytooxaa o mat a den ñaal ne fop. Ye da mbiipna waxtu a ñootnax, jabee ɗas fo gendum. A laamtangee xa xewu, doonkee. Mari fee fogna fo ten a taabul, a jaaxda ndaa sadiran o laamit. Ye a pudax ale a fadna, Teniñ a daay A ñof o xaad no mbind naa. Ye ta fadna, ke ta eetna o fi' refu ta wol ke ta roku'ina. A ret a ɓogoox baa xool. Xaye, Teniñ a anda ke taxna ya'um a xijaa ndax da nqool.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den

boodoox : ten refu daanaa boo faaf waxtu a yokax.

tuñ : ten refu kaa na xeeñaa pelu mbaa pefaru.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaak no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

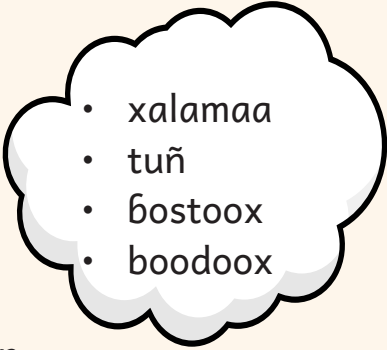
ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. A kooc ale kaa _____ na ngas ale.
2. Teniñ kaa _____ , a cang ale.
3. Xaye Sanu kaa ðaan baa _____.
4. _____ pelu na inooraa ndok ale Teniñ.

-
- xalamaa
 - tuñ
 - bostoox
 - boodoox

A nanoof o and

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar dalu a Teniŋ ?

Laamit 2 : Nam a rettu ekol ?

Um yutangaa, um jeem o ga'ke naa reefkaa na betandax ale.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

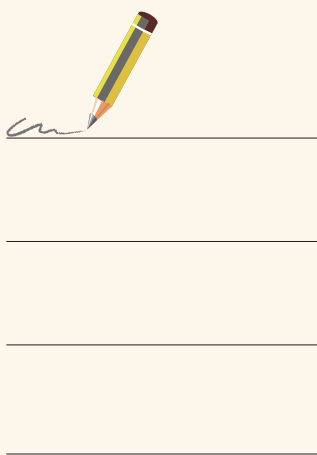
Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O ðelem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 5

No mbind no siid waa

Sanu fa Mari kaa moofaa fo we ndimna den. Da mbetandwaa a den cosaan den a Sinig. Kirand leng, faap-o-tew Eleen a soɓ da moof, ta jal a laamit a den : « An na laykaxam cosaan'in ? Nam oxaa rim'ina a caaci nuun fa ngoor a ne''e ? Ndax meeke a Mbey a mosu-mos o ngen ? Mam daan den a inoor'u ? Mari a doonkaa rek, da nan xa buuq no mbind ne mbaamir. «Cufiidyo ! Cufiidyo !»

Mari fa Sanu a cuf a nqot maaga. We no mbind ne a sutoox a feetaa. Ye da mbadiidna, da nan a Wiktoor ta layaa ee « Fangool ! Fangool !» Mari fa Sanu a cuf a laqoox a faap-o-tew Eleen. Faapa Semu a yufiid fo o dong. A fadiid, a dalfo **yeel**. Ndi ke tige refree fangool, a cakar oo. Ta lay ee : kene refna o njakar soom. Nuun ndefu a tooq. Faap-o-tew Eleen a lay xa caac'axe ee : i nomtoox paang jeetaay'in.. Yaa da moofna, Mari a lay ee : « Faapa kaa tee ; danaatum ngar'u a ngeniid a Mbey, a juga kaa hupna xa kiid teemeed. O tanaat no taan'in ne''e Jeen Seen, ya'um a ne''el Yaande Den a Sinig a cosaanooru. »Faap-o-tew den a daay lool ee : nu anda **cosaan** nuun . Keene tig paax a refu.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

cosaan : ten refu pafaak no kiin.

yeeel : ten refu jal a maak.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaaak no ñofu.

2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.

3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit delem

bek delem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too deet ke gareerna.

2. Um jil o delem ole jofna no ñuxures.

3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fadatinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Wiin mayu andee _____ den.

- maakaan
- cosaan
- nquuraan

2. Teniŋ a fela o _____ .

- yeeel
- feel
- meel

A nanoof lay ke ga'uuma no yiifes

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : An Mari fa Sanu a yoobu o moofit ?

Laamit 2 : Xar Eleen a bugu xa caac' axe a nqolandanin ?

Um yutangaa, um nut, um yiif, lay ke ga'uuma no saar ole, muse'es a cooxaxama.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 6

Bug o fog

We Moy'na may no fog'in Jooson a ngenu. Maag fo xa teb faapes rew, xa ßiy faap-o-tewes fo tokoor faapes maaga a ndefu. Fog'in we kaa yoob o ngetaa, a njapatiran. Xaye, we Jiloor ndalnu in. Ye ta layna ee o feet ref o xet ole, um yoon fo oxe siidteema. O ndebes, faapes, ya'es, o leng no paap-o-tewes a yoon fa in Jiloor. Tokoorees fo xa ßeem xa faq a mbog'a na fat ale. Xa oto xa faq i nqotu. Ndeer Jooson fa Jiloor a fada kilomeet qarbeentadik. Na fat ale, ye i mbadiidaa Pasi, i ndalfo nan **fangax**. O oto le a geenoox da njaaxid.

Um laamit a Mari ke xewna. Ta doonaam ee : o oto le paanu. Xan i yengel. Faapa a fudoox a ga'ee a pano le yulu. Ta ñof o watnin a wad a lakas. I faay, ßaat o ndoonoox na fat ale. I mbadiida Jiloor. I soß fog'in lakas we fop a moof a njetayaa, a **ngafaa**, a njalaa . Maasir we a tooñraa. O yeng ole a fel lool. No feet olaa, tokoor'in fa faap-o-tew'in, a mbokat o fog ole. Kam waxtaan le, faapes a wetand a in ke i mbogna fo ne i mbarna ndamrit. Fop a lay ee o xet olene kaa war o sax, kaa safkandaa o fog. Ñaal mbelu a reefu. Oleng weecitkiran.

A tekit tekit xa felem

Um jang xa ñuxur axene fo a tekit den :

fangax : ten refu yo'nax.

ngafaa : ten refu ñasaa, ndapaa.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit delem bek delem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too deet ke gareerna.	2. Um jil o delem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. _____ na safkinaa o fog.
2. Xa caac' axe owe _____ fo yoon den.
3. Mari kaa ga' a Sanu rek a dalfo _____.
4. Tuud ne a fi'a _____ maak nqes ne.

-
- ngafaa
 - cosaan
 - yeel
 - fangax

A nanoof o and

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : No caate kum o fog ole yoobu nqet ?

Laamit 2 : Xar taxu da mbug o fog ole a nga'raa ?

Um yutangaa, um jeem o ga'ke naa reefkaa na betandax ale.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

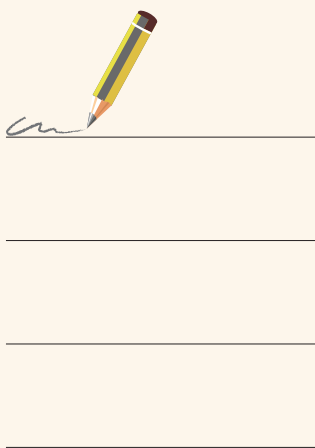
Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 7

Bes neexil

O hiid oluu refna, Komin ne in kaa fi'aa **ndafatir** no ekol ke. O elew oluu bindna **o saar** ole moy'na faax, kaa neexleel. Meer fee in o tew a ref. A jega fula fa fayda, a waag a cang. Ten taxu ta ne'tel ndafatir ne. Rend, o yoon'in Menge jangu a laay ale no ekol'in. Ta ref o daay o maak no ten fo βasilum. Xaye refu bes fee na cooxit ale no neexil ne.

Nqes teel, o maax ole ekol a may fo wiin. Kelfa mayu, xa elew fo we ndimna den, a ngara a ndoofandiid xew fee. Ye waxtu xarbaxay a fadna, Meer fee, madam Jaxate a fadiid, a yoon fo kelfa mayu. Ye fop a moofna, xa elew axe a ngim fak le no saax le.

Ye da paangkaa, ta yufaag. Neene, ta dalfo debaa. Wiin we a cuf a yogook kam kalaas ke. Ne roog a fi'taa, no kiis xarbaxay fo βetik, ta dalfo simid. Da numtoox no fiif naa a mbadatin xew fee. Meer fee a inoox, a lay falayum. Soo Menge a xooyel. Ta gar a daay, a daaw neexilum. Dagid le a xool qac a melecaa. Ta muuy'waa. Fop a inoox a mboxanin apaax. Menge a daay, kamum a may, a kid ake a nqooy'. Ta seq neexilum, a xaad, ten fo we ndimuuna fo qaariitum.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa ñuxur axene fo a tekit den :

ndafatir : ten refu ðeet oxe moy'na o waag.

o saar : ten refu kaa bindeena a war o niirel.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaaak no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. A juga _____ a kaat no komin ne.

- ngorir
- maafir
- ndafatir

2. _____ o maak oxe kam safe le Mari.

- o maar
- o saar
- o mbaar

A nanoof coodit a toon a safku no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar na jegaa no komin ne o hiid oluu refna ?

Laamit 2 : Aniin ngaru na xew fee ?

Laamit 3 : Xar wiin we mbi'u ye Menge a daawna neexilum ?

A mbanuu refna um lalit me a toon ale refna kam o saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

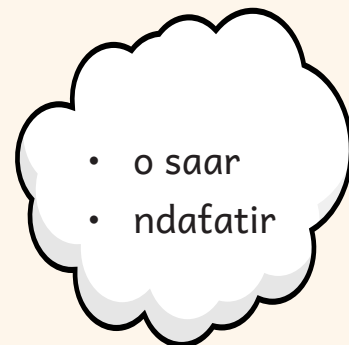
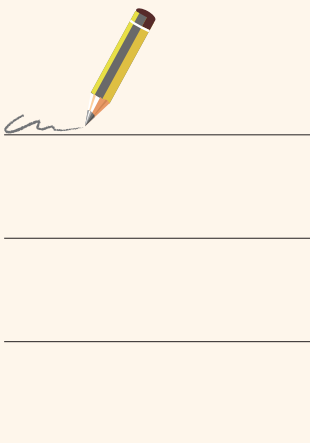
Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A juga o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 8

Paxañ cangir

Rend, ekoll'in kaa jeg o kenar. Taap « Fat Fop a Njang ». Mal ne no elew eetaand ke garu maaga. Cangir a atu. Kaaga taxu ekol ne a jeg xew ndax ta cooxit **paxañ** keene. O elew oluu refna xan a jeg a kaye, pindir fo piisir. Xan a jeg safe kalaas fo safe mbind.

Nqes teel, Mari fa Sanu a ngariid fo we ndimna den. A ndoku mosu, a ngadu saak. We ndimna elew ke a moof yoor a fiif ke. Mari fa Sanu a faay no cangir ke da nga'na took a taabul ake. Meetar fa ndew a lay xa elew axe : fat kalaas nuu refna a mbokatoor. Xa elew axe no kalaas mberaand ne a ngeenu mbaamir a taabul den. Da ndiñraa, oxuu refna a bug o adoox.

Neene, o leng na den a yen took a taabul ale. Cangir ke a **pictoor**. Da mbuuq, oxuu refna a jamban o kendum. Leng-leng no we ndimna den, a cufiid a ndamtaa Muse Saaña. Da tiimin xa caac' axe. Muse Saaña a lay elew ke da ngis ke samna, a ndoonatinin took a taabul ale. Ta lay a den da mbi' on dang yaam oxuu refna xan a daaw a lasum. No paangand ne, fop a fi'el na jam. Ye xew fee fagna, Mari fa Sanu a ndeegoox cangir den. A faay lool no ke da ndaawna.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa ñuxur axene fo a tekit den :

βaxañ : ten refu tikorik calir.

pictoor : ten refu tigo tig a pay o saax.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit dfelem

6ek dfelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too dfeet ke gareerna.	2. Um jil o dfelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fadatinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. _____ cangir a mbaaxa no elew.
2. Tokoor Kumax oxe jangnaa _____ a Sanu.
3. Kalaas madam Kan kaa mbi'aa _____ na niir.
4. Futbal fee faga, xa caac' axe a _____ .

-
- pictoor
 - βaxañ
 - o saar
 - ndafatir

A nanoof cooxit xa caab axaa fasna no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar faap « Fat fop a njang » fo mbokatax xa elew axe a njiriiñaaxa ekol ?

Laamit 2 : Xar na laltaa yee xa caac' axe a mbaajana a cooxit ale no ßaxañ ke ?

Laamit 3 : Kum refu a keen no jaajangin we no xet ole ?

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

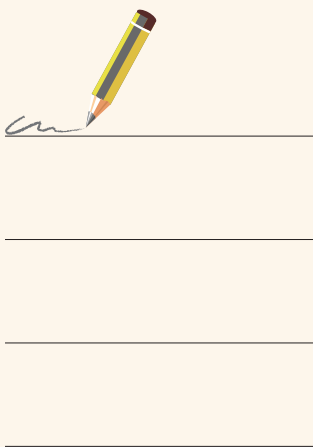
Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O ðelem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 9

Kaam bug o fadand a canges

Menge o maag oxe na xaariites, a jega xa kiid xarɓaxay fo xa tadaq. Eksame fee na rokteeɗ no kalaas siseem a yoqa pes fik takwiidu. Ta tay o fi'in. A jaba a cang lool. Kaa bug o ret baa fad kolees, a suur liise. Faak kirand, tokoorum, a gara no mbind naa. A moofa miñu na ndok alaa. A jeetaaya fo we ndimuuna. Yaaga, Menge oxe jangaa lesɔjum. Ta wondoox, waagatee ɗaan. A laamtooxaa ke taxna boo tokoorum a yengoodel meen.

No feet olaa, ye ta gatiidna ekol, ta laamit a ya'um ke tokoorum a wafiid'ina. Ya'um a muuy'oox a xoolɗandin ee tokoorum kaa buganin o ɓeem o tew. Menge a gooy, a jeem o jangatin lesɔjum ta **boow**. Ta laamtooxa ke xewna. Nakid a cabru, ta sutoox too gateer no waxtu a cu'ax. We ndimuuna a njaaxid a mbafin baa nqij. Ya'um a wetandoox jeetaayum fa Menge, a dalfo lool.

No baxtu xarɓaxay no yeng ole, o madam ole Menge a yooniidiin no mbind naa. Yaay fee a ɗaay, a farakoox o ɓeem. Da ngidim madam fee. Ta lay a den ee Menge kaa waag a cang lool. Ta was a cang refree kaa moy'na. We ndimna Menge a ndegit ee xan a feetatin apaax **muj** no ɓiy den

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa elem axene fo a tekit den :

boow : ten refu kaa waagaandeena tig.

muj : ten refu ke o kiin a waagna ref o feet.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Sanu kaa yod o saaku le ta _____ .

- boow
- cong
- daay

2. O kiin kaa war o fonjik _____ no xa ðeem.

- waag
- jeem
- muj

A nanoof coodit a toon a safku no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar Menge a waru o fi' ndeer meeke fo xa kookom xa faq ?

Laamit 2 : Xar tokoor fee Menge a waafaa no mbind ne ?

Laamit 3 : Nam ya' Menge a fi'u ye ta ga'uuna ta yoon fo o madam ole a ngaraa ?

A mbanuu refna um lalit me a toon ale refna kam o saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

Um reef teefel nahik ke :

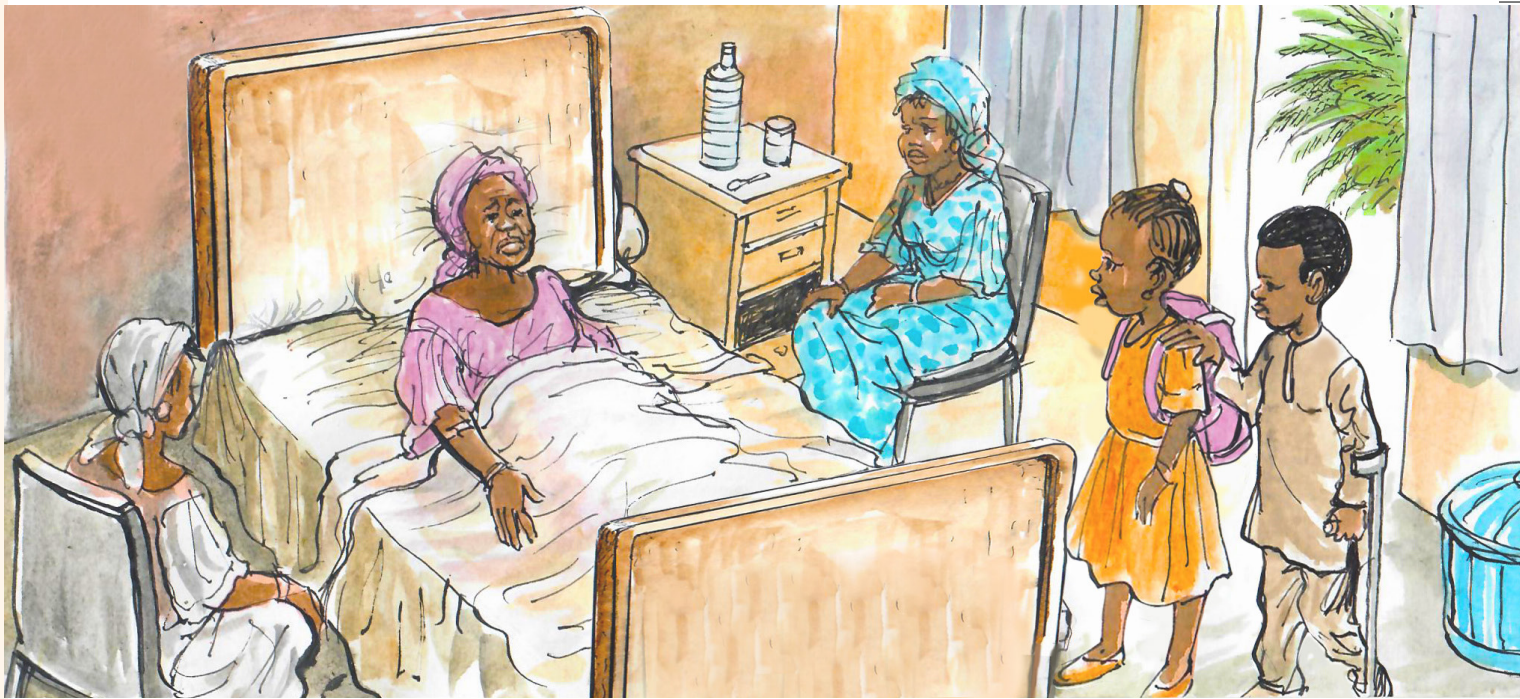
1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 10

Ndew jambaar oo

Ndew, xa kiid xarbaaxay fo xa faq a jegu. O jeg no fasilum fodee neen. Keene taxu kaa jeg jom na cang. Nqes teel ta yokooxaa, a jangatin lesongum. A yutangaa, kaa dimle'aa ya'um, a xemband o ndebum. O waa ñaktooxaa a cufan ekol. Ndew a gatangaa too hirandookee, kaa laxadaa ðaxań, ya'um a ñootnoox.

A fudwangaa, kaa moofaa no mbind ne a aqatooxaa. O ndebum a bugaa ret a futbalik. A fi'angaan, Ndew kaa xooyan a dimle'in ta fi' calel ke madam den a simitna. Ya'um a jira kaa fadna a qool a fak. Bes, ta lay a Ndew ta waas a cang, a dimle'in no mbind ne. Ndew bugee waas a cang too a gen no topatooxaa a ya'um. Kaa ta fudooxaa ekol, a jaw a cu'ax. A xemband mbind ne, a dap a jegangaa **o daaw**. madamum a jaaxid' yaam jangatee wargal.

Bes, Ndew a lool, a ret a wetandoox a madamum ke ta ñoowaa. Madam a deetik a ya'um, a jeetaay fo ten, da feet pexey. Neene, faap-o-tew fee Ndew a rokiid. Ye ta nanna muse fee, a jaba ee topatoox a cangum xan ta jeg o njiriiń. Meene ta laytu ee xan ta xooy o ðiy no ndebum, ta gar a dimle a ya' Ndew boo ta **moyan**. A fi'angaan, Ndew a waagat o fadatin a jangum. Ndew a daay teen.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

o daaw : ten refu yaa mayeeroona calel.

moyan : ten refu mat o wod.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit delem

dek delem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too deet ke gareerna.	2. Um jil o delem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Faapa Semu kaa topatooxaa _____ no xa ñeem.
2. _____ jeegee wiin we fop kaa njalaa.
3. Caaci Ndeene kaa jeem o inoox ta _____.
4. Kaam deetik'u Faap-o-tewes, soñaam ta _____ apaax.

-
- moyan
 - o daaw
 - muj
 - boow

A nanooŋ cooxit a caaŋ akaa fasna no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar laltu ee Ndew oxa yirimna a ya'um a refu ?

Laamit 2 : Kum laltu ee Ndew waagatee jang ne ta waritna ?

Laamit 3 : Xar taxu faap-o-tewum a xooy o ɓiy no ndebum ta gar a dimle'iid a ya' Ndew ?

A mbanuu refna, um deet no saar ole soo doon.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

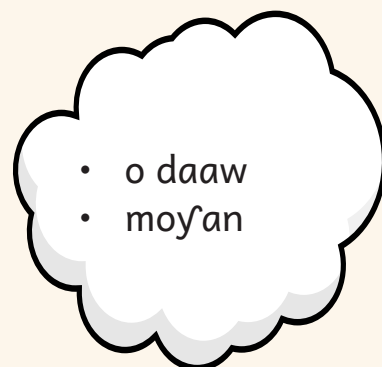
Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 11

A ñootnax a cegu o njiriiñ

Ekol ke o we na ñootnax. Mari fa Sanu a njanga apaax. Faapa Semu fa yaa Fatu a faaya. Da neexil a den, a ñis a den no mbokatoor naa jegna fanas fo a cang.

Ye da mbadiidna, Mari fa Sanu a **ndal** fo qaariit den. No feet olaa fanas fee fo calel ke a ndope. Siid we maxaa calir fo fok, a ndiwaa, a fiisaa, a njangaa, a mboftooxaa. Ye da mbi'na ñaal tadik, yeeyetax we a mbokat xa caac' axe. Da mbofit a caf boo no joc olaa, a yoon fo yeeyetax dik. O joc ole kaa nib. Da ñisloox ñaamel kirand fo ñasir.

A ñaay'a, miñu a sog o mbad. Asamaan fee a suptoox. A koñ ale a yaac o niñbaan. Da nanaa yo'nax **com'andaan**. Muse Kulibali a lim xa caac' axe. Ta yoq a Isaa Juuf. Ta xooyel. Dara ! Xa ñuxur den a nanatilwaa, coow laa a riiraa. I nan « Buu !!! » Xa caac' axe a ndiid, a mbool. Da mbeçakiloox, a nga' a Isaa ta yoon fa madam Kan, da njalaa. Xa caac' axe a mbuuq : « hoo ! hoo! I njaaxid, mboog ee Isaa kaa mo' nu ndiidlandaa in. » Fop a ceelaa. Yaa da ñaay'na baa ñaatin, Madam kan a xooy a den a ñaam. Da cut, a nomtoox no daland olaa. A nqij'a ndaa a faaya.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felemaxene fo a tekit den :

com'andaan : ten refu kaa na diidlandaa, a jaaxdaandaa wiin.

ndal : ten refu kaa da moof nen genar.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit delem

bek delem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too deet ke gareerna.	2. Um jil o delem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fadatinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. O njaac' onqe kaa ga' _____ na koɓ alaa.

- com'andaan
- cooxaan
- fuudaan

2. Genar we a mbadiida, a _____ no mbind yaal saate fee.

- ngal
- ndal
- mbal

A nanoof sutit o and no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop, too doon lamit ke.

Laamit 1 : Nam xa caac' axe mbi'u rend na cang den ?

Laamit 2 : An xa caac' axe yoontu no xet a cang ale ?

Um yutangaa, um lay ke xottuuma no saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le. | 2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa. | 3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna. |
|--|---------------------------------------|--|

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.
2. A juga o piifi', a pi' fo meftir.
3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.
4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 12

Mari na fuwaar faa

No **fuwaar** fee rend, Mari kaa deetik a faap-o-tew Ami. No fiif naa ta jangna maaga ta jikoortaa kumwel mosu. Leng ke o ten jalu den, lakas ke, kumwel cosaan kaa ta jagandna. Yaa ta geeninna fiifum, kaa moof a cungaa we na njikaa. O tew a gariid, a yod' ceq njaxas mosu, naa Mari a jal'ina kam wakaas ke. Ta deetin, a waxaale in, a dalfo jikin. Mari a daay. Ye o tew oxo a bugna o rabid, a liipwatinaa ceq ne, ta deg. Ta fañat o jik, a nomtin. Xeeñ laa Mari a sum.

Ndax ta xembandin, faap-o-tewum a cooxin xaaliis, a layin ta deetik ke refna no fiif lakas kaa. Mari a ret. Leek-leek ta geenu meeke a deetaa ñirax, mbaat ta duqaa maana ñasir qas qewu. Tuñ pelu a inooraa no fiif yoq ke. Fuux la ten a boos. Ta fadiid no fiif leng a xet fo xaariitum Menge. Da yoon a feetaa fiif lakas ke. Mari a jik tangal fa xa kaf a ci' teen a xaariitum. Ye ta nomtooxna no fiif ne na faap-o-tewum, ta ga' o tew oxaa gar'ina nqes naa a humoox ceq ne deg'ina. Faap-o-tewum a layin ee : « ye retoona **widik**, kaam xemband ceq ne, jikwatin o tew oxo. » Mari a daay lool, a dalfo yoon fa Faap-o-tewum da nqaad. Fuwaar faa daal a fel'a.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

fuwaar : ten refu luuma maak naa na jegaa o hiid oluu refna .

widik : ten refu ret deetik mbaat ñaay'ik.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit delem

dek delem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too deet ke gareerna.	2. Um jil o delem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Siid we kaa _____ miñu me no xaariit den.
2. _____ a juga rend na saate fee.
3. Tokoor Kumax kaa _____ o qol olaa ten.
4. Xane, wiin we kaa ndiid yaam a juga _____ kam saax le.

- com'andaan
- fuwaar
- ndal
- widik

A nanoof sutit o and no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar faap-o-tew Ami a jikwaa na fuwaar faa ?

Laamit 2 : Kum taxu Mari ee fuwaar fee a fel'a ?

Um yutangaa, um lay ke xottuuma no saar ole.

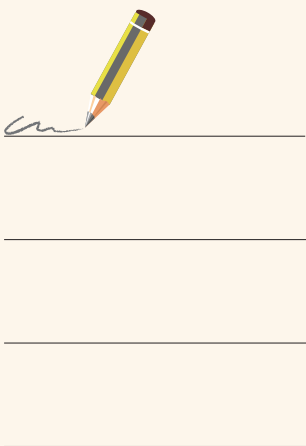
A pind o ñuxur bind o ñuxur

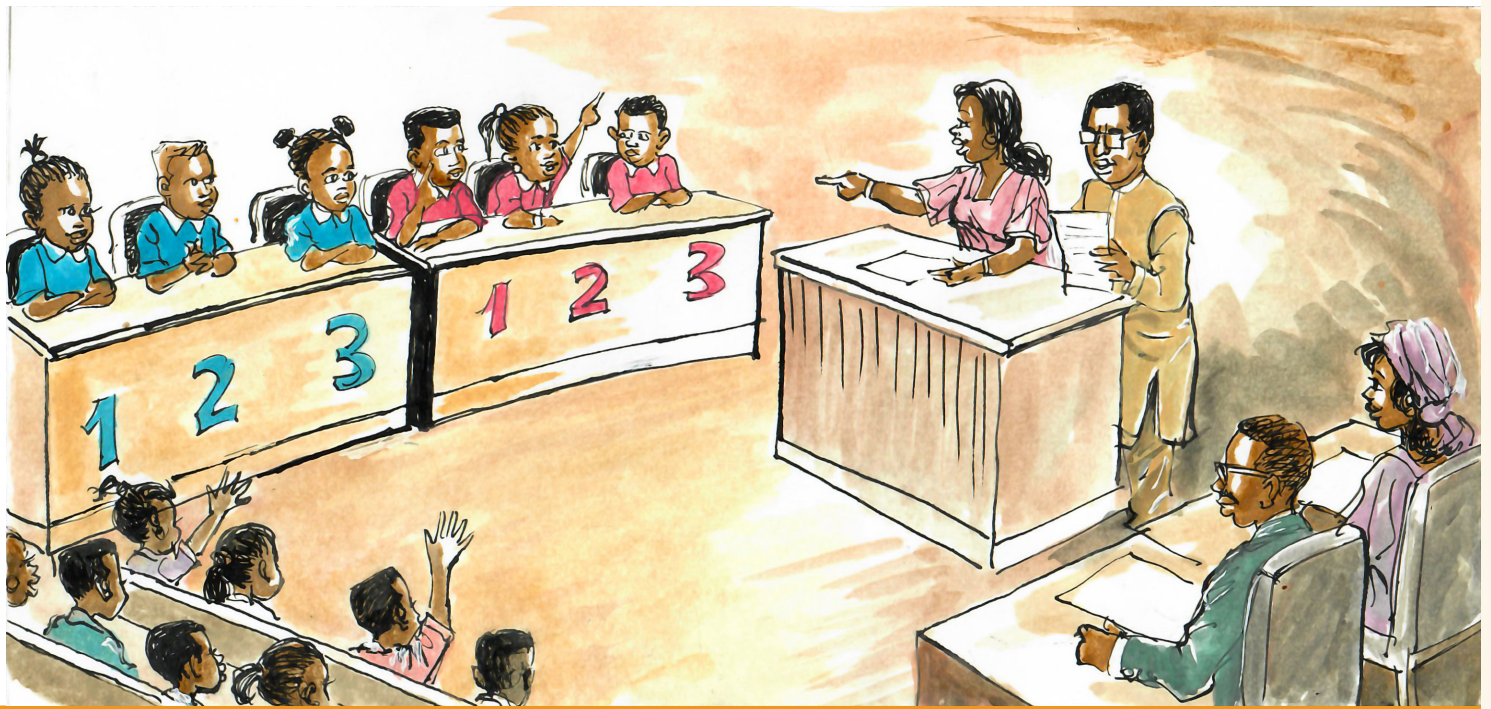
Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le. | 2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa. | 3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna. |
|--|---------------------------------------|--|

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.
2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.
3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.
4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 13

Ndaftir no and

O hookom ole ne'teena no ndoofeen ne no ekol teɓ ke. Kalaas ndadkandeer naa Madam Kan a seqna waru o dafatir no and fo ne na Muse Saaña. Ye waxtu tadik a mbadaa, a sofa Dirikteer a dalin kelfa ke fo **fuudlaan** we. Yoon we o we ngimaa a mboxaa, a kaña ekip ke.

Ndafatir ne a rop. Jaajangin yoq we sequ kaa jofna no laamit ke. Lakas we a seq hate fee. Xa elew axe fop o we mbi'aa ke da mbaagna, a ndoonaa a toon a paax. Ta nand ee kalaas fik ke oleng waagee o kendof. Oxuu dadna rek, o yoonof a daawong.

Ye ta yoqna laamit ke no lesong **paafaak** ke, i moof boo oleng nanatee oxe na layaa. O mikoro le a geenoox. Kuran a dalfo ñuf. Fop a njaaxid. Dirikteer fee a lay ee fat fop a cung. Xa caac axe tay a muuc'-muuc' naa. Ye i ndetna boo ñakaa yaakaar, kuran fee a nomtooxiid. Ta jeg laamit mbalaku fomu. Oleng waagee o doon. Wene a ñaxañaa a qoox den, wene a ñatwaa a mbisdaa xa ßay den. Sanu a ðeet a Mari a dalfo muuy'u, Mari a nand fo o xaa yiifum a ngarna a moy' o nqool. Ta doon rek, fop a mbox. Kalaasum a cooxel poñ naa taxna ta jang o ndam onqe. Ndafatir ne a fag. Yoonum we a mboolwaa. Miñee fop a naang tek, we ndeefna no ndafatir, a cooxtir xa ßay a yoon a nqaad.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

fuudlaan: ten refu wiin we mbuudiidna xew fee.

paafaak : ten refu ke jeg'ina miñu kaa.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit delem

bek delem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too deet ke gareerna.	2. Um jil o delem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. _____ we kaa mboxan kalaas ne Mari fa Sanu.

- fuudlaan
- ñaamlan
- feclaan

2. Baab Moodu kaa wetandwaa xa peem _____ basil den.

- faafak
- paafaak
- baabac

A nanoof sutit o and no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar siid we a mbaru mbi xaye ?

Laamit 2 : Ndeer Mari fa Sanu, an na den moy'u ñof ?

Um yutangaa, um lay ke xottuuma no saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

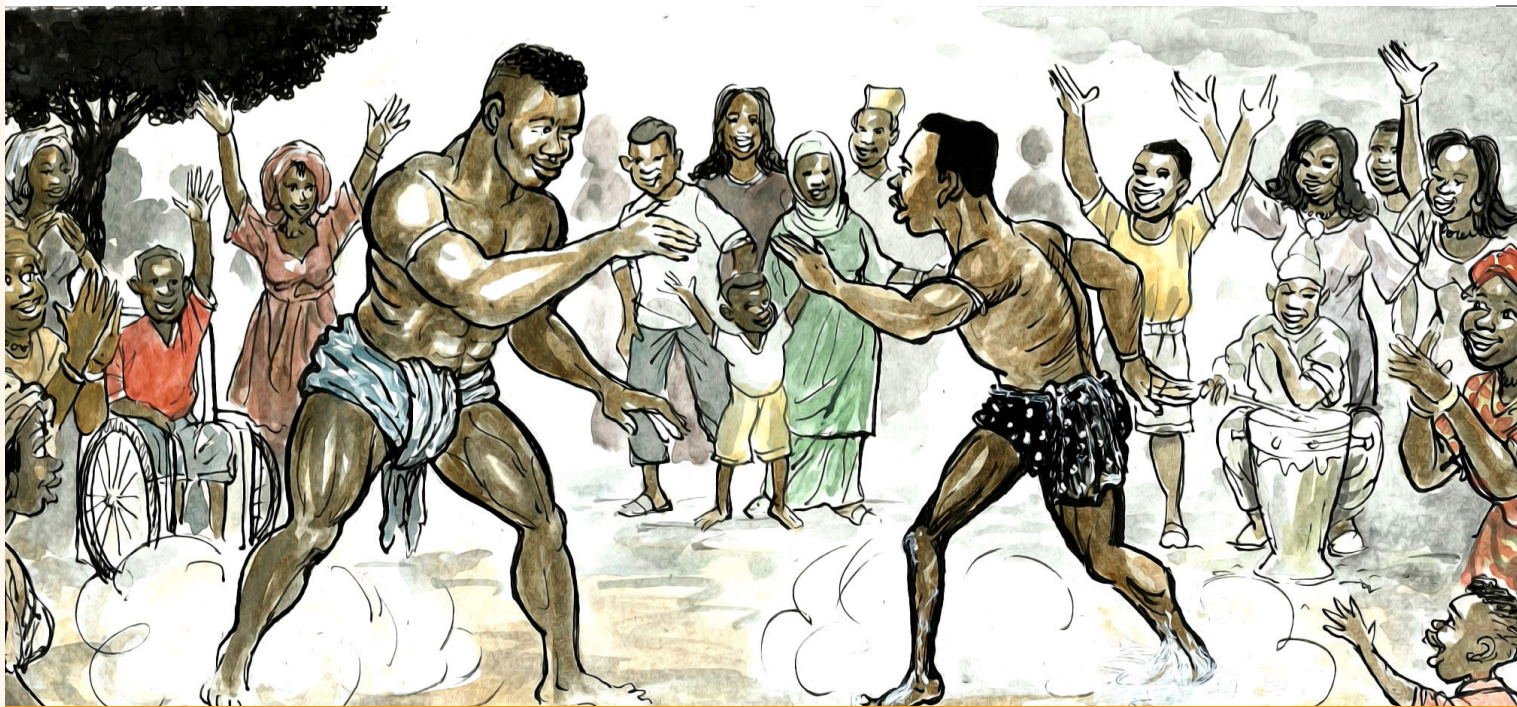
2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O ðelem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

- fuudlaan
- paafaak

Cangel 14

Jambaar a feeña

A mbanuu a saxad ale a fagaa, caate ke kaa mbaknaa « **mbapat** ». Ta ref fanjas cosaan. No papat ke pir ke a maafritoogu. Maaga cambaar ke a andditooge. Rend, Njemu yoqte. Maaga wakaasum maa caaci'es Xemes Jon. Xane mbir'in Duudu na maafirkaa fa Laang, mbir ne Njongoloor.

Ye da mbolooxna i nga'u ee Duudu o yaal geel oo ndaa a naanga ñaay'aa, kaa lay'aa a caf a ñamaak ale. A nand ne no xa waageerna tig. Laang a foola, a laltaa doole'um. Ta xoolin ee ten na maafkaa. Yoonum a mbuuqaa soo gawul we a mbakaa a ngimaa. Duudu a moof o mbiñ o leng. Leek-leek ta yodaa xa payum, a muuñaa.

Yaa arbiit a fiipna, fop a tiim. Laang a ñaay' farna fa Duudu. Oxeene a dakoox a cinj, a adin a caf a ñamaakum, a fi' ne no xaa na yufaa. Laang a reefin, ta sutoox o lang ole a caf a fak. Arbiit fee a mafin, a layin ee : a jegatangaa o ñak. Laang a bug o gif a caf a ñamaak, ale na Duudu. Oxeene a ñof ne no hiiñ, a reeftin a cinj, a dam ndet ne. Laang a bug o bostoox. Duudu a yodin took a fouxin duq. Fop a njaaxid. An waag'u foog kene ! Duudu a ñofa, a juga doole. Jambaar a **feeña**.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

mbapat : ten refu njom naa na jangteel maafir.

feeña : ten refu waafaa tig boo ga'in, kaa mo'na a ga'el.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit o ðelem

ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. _____ we na soowaa paam ekol ne Sanu fo Mari.
2. _____ na fakaa na saate Duuduyiin.
3. Xaye direkteer fanqas a _____.
4. Muse Saña kaa jangnaa xa caac' axe _____ Senegaal.

-
- fuudlaan
 - paafaak
 - mbapat
 - feeña

A nanoof sutit o and no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Aniin yoqte mbakin mbapat ?

Laamit 2 : An fa an na maafirkaa xaye ?

Laamit 3 : Xar taxu wiin we a njaxiid ?

Um yutangaa, um lay ke xottuuma no saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

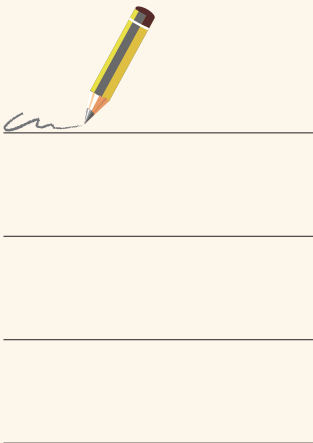
Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 15

O jaɓ na Ñaaxar

Wiin we Ñaaxar a ngij'a ñoow o yeng o nandu neene. Tenin, no ñaal luuma fee, no nqes teel fee, saate fee a feru a yo'nax. Ye baxtu xarbaxay fo βetik a mbadna, roog a yufaag, wiin we a βeedaa a ndetaa. No ñofu, nqeñ ndoyu waar a rax we yoq'ina maaga. A teβ ale a baatoox. Foofi le a bal kam saate fee. No miñeer, nqeñ ne a yetin faap ke no jijjikax we fop, a maaf miir ke no pind ke. Foofi le a rok kam pind ke. A keβ ake fo a naaq ake no taxar ke a **mbeyaa**, a may tem na fat ale.

Tok ke may fo foofi, wiin we sutoox a mbaafaa o ndimle. Rew we a mbaxoox xa p̄iy den.

Maak we a ndimle'eel ngir o sutoox. Goor we a mbokta cegel ke ndaa andee me da βiskaa den. Miñee, inan xa buuq. Yaa Ñilaan ga'ee o βeem. Fop a **njaaxid**. O njaac' onqe a waafeel muu refna. Ye baxtu xarbaxay-fik a mbadna ta ga'e, faap-o-tew Eleen a seqin. We no mbind ne fop a faay, a ngidim a faap-o-tew Eleen. O xe yengaa, xa caac' axe o we faanaa na caf no we ndimna den. Neene da mbe'tu o yeng ole fop a feetaa.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

a njaaxid : ten refu a ndiid, a njomi.

a mbey'aa : ten refu rayaa mbaat ngumbaa.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Ye jir le dawna wiin mayu, saate fee _____.

- a njaaxid
- a nqubid
- a mbagid

2. Paxa'ñ ke kaa _____ took foofi le.

- a mboojaa
- a mbey'aa
- a sagaa

A nanoof sutit o and no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar wiin we a mbi'aa tafil fee ?

Laamit 2 : Xar taxu fop a njaaxid ?

Um yutangaa, um lay ke xottuuma no saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O ðelem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

- a njaaxid
- mbey'aa

Cangel 16

Ɔufig o ja6

Ye ta debna ñaal tadik, ta muj o simid. Pind ke fo kalal ke a yaqoos. Wiin we a njaaxid a mbokatoor no ngel naa. A feetaa ne da mbi'kaa. Miñee da ɔok ran xa oto xaa na ngaraa. O ndimle onqaa a fadiida. Meer fee a yoon fa suu-perefe fo kelfa lakas. Da lay ke da mbi'kaa : « meeke fo yaar, i mbara o sip fiif cinj karce fee. » Xan nu cooxel o ñoow. Pasil nuu refna, xan a daaw o saaku maalo, kilo xarɓaxay sukar fo o bidonj diwliin. Xan a jeg pay fo payaas.

Boo fiif ke njaleel, we njegeerna maa da yoogooxna, a mbaaga o ndef no kalaas ke. Mayu a ndef no ekol ne. Lakas we a ndet no fog den we ndefna no karce lakas ke. Xa caaɗ axe a mbokat cegel ke no nged o leng a cinj ekol ne. Ye midi a fadaa, a kamiyoŋ a mbadiid na karce fee. Wiin we a mbudnaa calir ke fo ñoow ole. Da fiif ndeer ekol ne. A mber a lasit ale. Ta jeg a yaay faa tayna, a riñaa wiin we ndax ta adoox. Da layin ta cung. Ye baxtu ɓetik a mbadna, sapoor-pompiye ke a mbadiid. A kaŋin masiin ke. Foofi le a retaa ondanj-ondanj. Ñaaxar ñofkatee o weecit **o ja6** olene.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

ɕufig : ten refu ret bis o dimle we loroona na taamaala.

o jaɓ : ten refu a teɓ a mayu laa rokna kam saate fee.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaak no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit o ɗelem

ɓek o ɗelem ole no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ɗeet ke gareerna.	2. Um jil o ɗelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

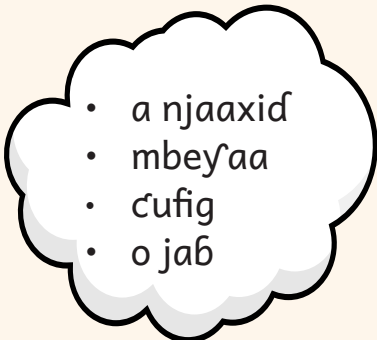
Aqatax :

1. Ami a adooxa na liiɓ ale, fop _____.

2. Rew we a ata _____ xa caaɗ axe.

3. _____ kaa yaqaa mayu no mbind.

4. Ñiiñax ke a ndoka no kaas foofi a _____.

-
- a njaaxid
 - mbeyaa
 - ɕufig
 - o jaɓ

A nanoof sutit o and no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar meer fee a cooxu waa no jaɓ olaa?

Laamit 2 : Xar taxu we Jaxaaw ñofkee o mbeecit o jaɓ ole?

Um yutangaa, um lay ke xottuuma no saar ole.

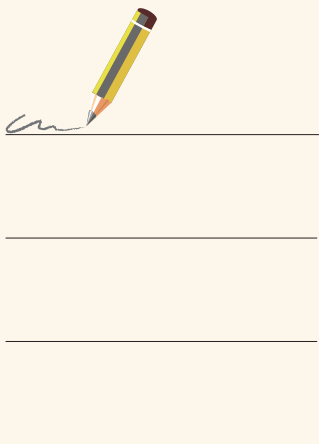
A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le. | 2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa. | 3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna. |
|--|---------------------------------------|--|

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.
2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.
3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.
4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Ke gartuuna :

Ekol nuun kaa jeg qicir ngir o and o elew ole moy'na waag a cang. Kalaas nuun a war o fog teen, ten taxu nuu mbar o njil o xe naa refankaa nuun maaga. O xe naa jangnaa a nuun a coox a nuun o saar oleeke.

Bat no mbind yaa Umi

Yaa ekol a wegna boo ndiik, mexey O Njemu no mbind caaci Ndeene. Ñaal tadik ye i mbadiidkaa, no bes diboor, yaa Umi a jegu o ßiy o ndew. O njaac onqe kaa mos. Xaye refu bat ne.

Nqes teel yaa Umi a inu, a bogu. A topatoox o nqeq onqe, a wondnin took njong ne. Ye ta yutna, a jagandu baa mos. No waxtu betunahik, fog we fo gentand we a mbadiid. A juga we moofna no xa sar axe. Lakas we a moof na siis ake yoor a fiif ne. Xew fee waagafulee ropel. Elemaan fee fop a cungaa. O kor oxe yaa Umi bugee genarum a cung miñu. Ta lay a caaci Ndeene ta cooxit gon le.

Caaci Ndeene a layin ee ta cung ondik Elemaan a gar. A sofa faap-o-tew Ami Kole a ruusa o nqeq onqe. Yaa ta cungna kaa fadna waxtu, teen a coku o oto le na Elemaan. Kaa eet'u reef na xew fa lakas, keene miñnun. Neene yaa Umi a bisiid o nqeq onqe. A as a Elemaan oxe ta ne'itkeel. Gon le no njaac onqe a layel took. Fop a faay. Naaga a kim akaa a njolit, rew we a sorxole'aa, a tama ke njiinaa. Xa beñe, tangal fo a palaat a tooñ a lastel. Bat ne fela, wiin we a nga'ir, a ñaam baa ngiñ.

Simte :

1. Niiri o saar ole amaak.
2. Jiriiñoori simte ke muse a cooxang .

a tefoof 2

Ke gartuuna :

Ekol nuun kaa jeg qicir ngir o and o elew ole moyna waag a cang. Kalaas nuun a war o fog teen, ten taxu nuu mbar o njil o xe naa refankaa nuun maaga. O xe naa jangnaa a nuun a coox a nuun o saar oleeke.

Nqorondom fa Ruul a koɓ

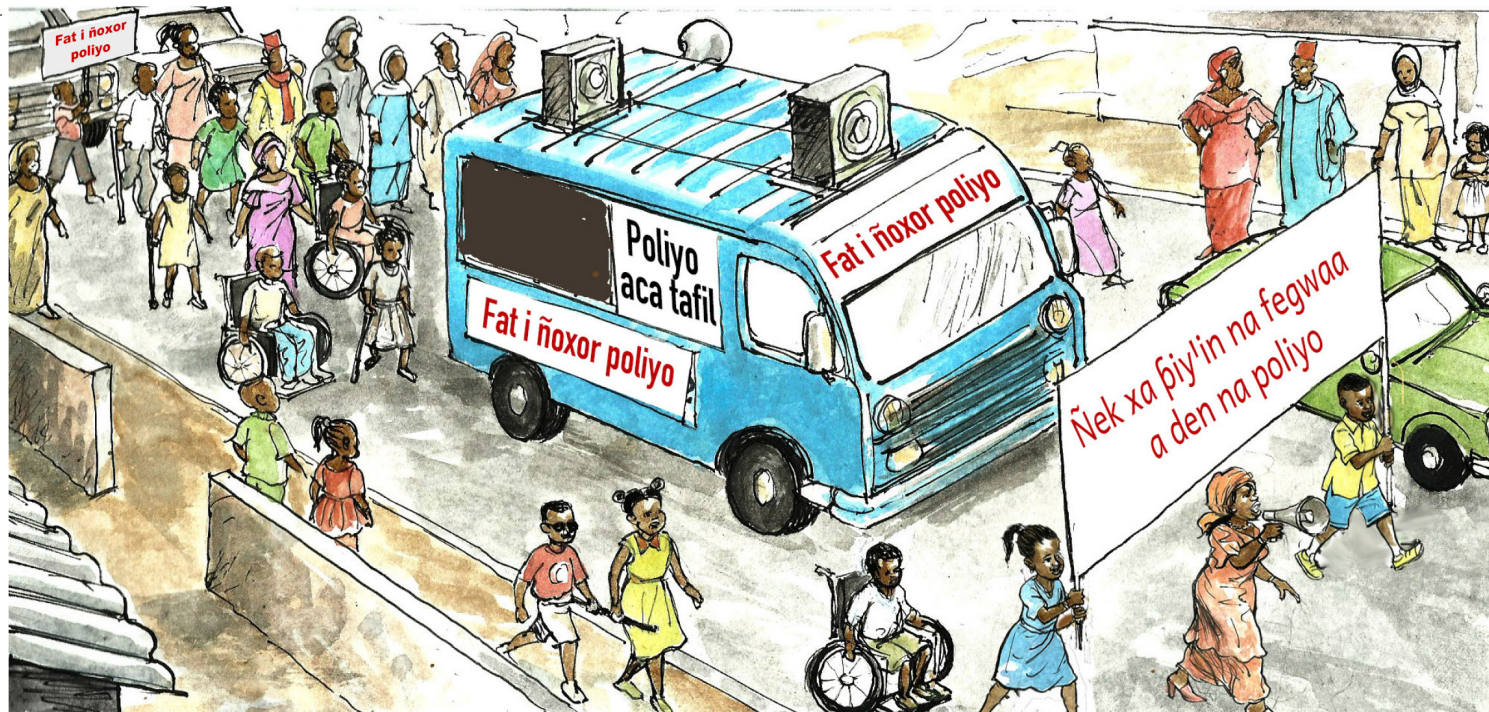
Kom leng, kamee-kam a koɓ alaa, qorondom teɓ ke kaa ɲasoogu no don-maax de. Da njoosraa, a ndaxraa, a njalaa. 'Baatnee, da nga' o siir o maak olaa yonna fo fo'ut o mayu. O leng na den a yɔk a Ruul a koɓ fa ndew ta yoon fa xa ɓeem da cufaa, a mbaafiidaa den. Ta wuuq, a lay a den ee : « Cufyo, xaye i nqon. Ruul a koɓ fo ɓaslum o we ngaraa!. »

Den fop da ndig. Oxuu refna a waafik maa ta laqookna. Yaay no qorondom ke a nan xa buuq axaa na xa ɓeem, a sutoox a lay a Ruul ee: « Ruul fa ndew, riirɔf le a magna, wo xe diidlandaa xa ɓees axe, too ngentand kaa jeg haq, oxuu nu ngomna teen boo ngaañin, xan nu lor a 'in. » Neene, Ruul a geenin xa ɓeem, a lay ee : « Nqorondom, layaa ndigil. Kaam jangnoogu xa ɓees ne da moytooritkaa fañ den. Andaam ee kuu jechoona jeg doole, wariro lor o kentandof. Ndaa fat o laawof a dal, oleng na xa ɓeef loroookkee. Waasanaam apaax. »

Yaa da cutna na falay faa, Ruul fo ɓaslum a njoon ondan, a ndet. Qorondom teɓ ke a ndakoox na fanas den.

Simte :

1. Niiri o saar ole amaak.
2. Jiriiñoori simte ke muse a cooxang .

Cangel 17

A bet yiif no jir poliyo

No hookom olene fop, o rajo le xe layaa na poliyo. Poliyo bonu no njaac'. Kaa taxa boo waagkee a ñaac' mbaat a kaat nen yoonum. Xaye koy, we na mbetaa yiif na ñox poliyo kaa ñeerkaa O Nduug. I coka den da ngaraa, xa oto xe a cufaa ondang, fop a nana a kim a bet yiif ake. Bajanu gox fee adwu, a jig o daay o maak. O tew o ñaal oo taa jigid. O xe layaa fo we ta xettaa, a yokaa den na poliyo. A yoon fo xa caac' axaa poliyo a daawna, da moof na siis akaa na cufaa. Leek-leek, xa caac' axe a layaa, a **soñaa** we ndimna da ñekaa xa ñiy den.

Ye da ndendaa fo mbind Kumax, siid we a cök a tokoor den. Ta yod' o tablo le ta seqna, ta bindel : ñek na yetooxaa xa ñiy'in. Wiin we a maya lool. Muu fodoona o nanaa coow le, xa pox axe fa rajo le. A juga goor, rew, maak fo xa caac'. Fop a sawar, a njeg o daay o maak no ke naa fiyeel. Siid we iit a faaya, a mboolaa a sipwaa nen tol teɓ.

Xa caac' axe ndef mbaamir, a ñaay'aa a nandtaa soldaar, a letin piis naa bindeena xa ñuxur a betir yiif. Xa ñuxur axe kaa mbetandaa fop ee ñek na **yetooxaa** o njaac' no jir, moy'taa koy na poliyo. Muu da ñeerna a ndetaa, fuudlaan mayu a ndeef a den. We na mbetaa yiif, o we cooxtaa a kaayit a teɓ. Da laltaa ne wareena o fi' boo poliyo a wat meen. Ye midi a fadaa, fop a ndawa na falay fee, na bet yiif ale.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

Soñaa : ten refu layaa ndax o and.

Yetooxaa : ten refu kaa na taxaa boo tig daawkirang.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Yaa Ami kaa _____ xa caa' axe no jir poliyo.

- bogaa
- soñaa
- joktooraa

2. Ñek ke Mari kaa, _____ na cir ake na caa' axe.

- layan
- yetooxaa
- asan

A nanoof sut o ga'oof no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar xewu o Nduug xaye?

Laamit 2 : Xar taxu boo xa caac'axe a moof na siis ake?

Um yutangaa, um lay oxe moy'na feeñ, ke xewna me ta xewitna, fo ne ta garitna.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

Um reef teefel nahik ke :

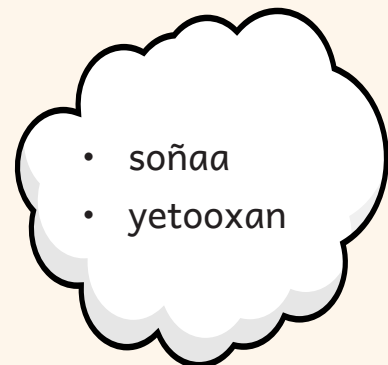
1. O ñuxures a jofa.

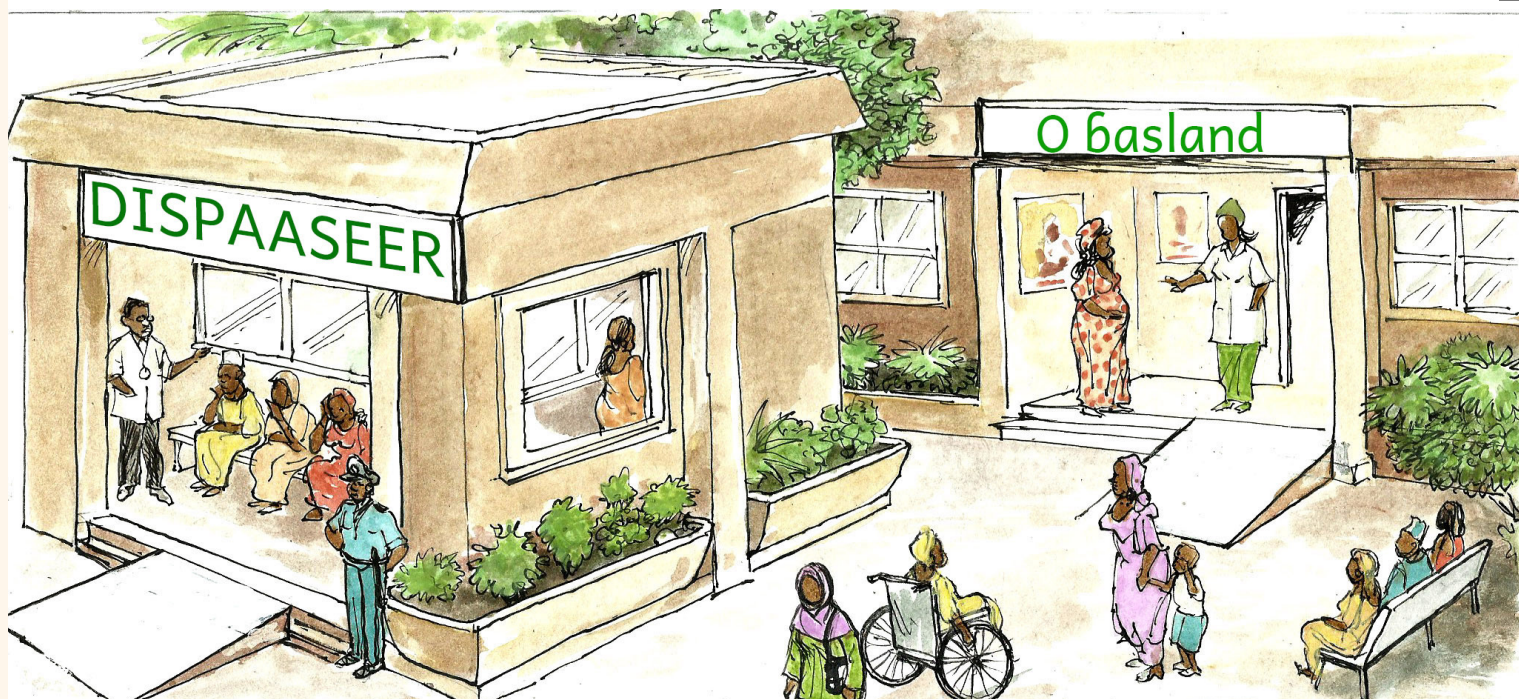
2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 18

Dispaaseer fa nqas

Siid we o Nduug a ngennu. Meer fee Fatik a **maxa** dispaaseer maaga. Taax mosu oo paam a qal ale. Ye siid we nga'uuna, kaa njaaxid, a mbet a kid den nen waa njomi'na. A gof-gof, o yok o magnel ole fo miirum mosu ke. Took ndokand begax ne, a juga a tablo maak. Gon le no dispaaseer fee a binde teen.

Dispaaseer fee a juga ndokand xa oto fo ndokand begax lakas maa wiin we a ndeefaa. Ndokand Begax ndeb oo, ta jeg oxo na yetwan. O yeeyetax oxo ndamaa oo, a tiim too a and calelum, a nand nen njogoy. Fop kaa niiwin. No waxtu calel, we njirna fo yoon den soom a xay'aa da ndok. Leek-leek o kiin a fuuxanin teen ndaa topatwee keene. Yaqaniran ta a muuy'ooxaa rek.

O rokangaa, o ga' o maax o yaaju a jeg fuloor. No njanoon, ta jeg o ruq olaa na jikoorteel a tiket, a dend fa farmasi fee. No ñamak, ta jeg **fiif** ñootnoor. A ndeer dispaaseer fee, a juga taax maak naa fi'eena tok mayu. Ta bindel no tokand kaa : baadnir, Doktoor ...

Na ndok alene, o baawaadin o rokwo ndoki ndan ; a sawar, a jeg yirmande, a deettaa jiru we. A banj a ciig a ref mbaamir me na waadniteel. Jiru we a moofaa maaga a cungaa. Basil we a mbaadnooraa no tabax mosu too a xool. Dispaaseer fee a waasta yiif we a ñaac' den a domna. A mbi'ane maa ta ndeefaa ndax a mbaag o ndet muu refna. Keene taxu a ngarangaa maaga, kaa faayaa, ke da njirna fop.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

maxa : ten refu tabaxa.

fiif : ten refu mbaar naa jalteena daaf.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit delem

dek delem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too deet ke gareerna.	2. Um jil o delem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fadatinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Komin fee a _____ ekol mosu kam saate fee.

- gata
- moda
- maxa

2. _____ mayu ngeen'ne no luuma fee.

- yiif
- fiif
- biif

A nanoof sut o ga'loof no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar dispaaseer fee a fi'anu we a ñaaɗ den a domna ?

Laamit 2 : Xar taxu ta jeg waa na mbuuxanaa o yeeyetax oxe ?

Um yutangaa, um lay oxe moy'na feeñ, ke xewna me ta xewitna, fo ne ta garitna.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A juga o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O ðelem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

- maxa
- fiif

Cangel 19

O jool ole

Xa caac' axe no ekol fee kaa njeg dom. Ñaal ßetik too xaariit den Menge jangiidee. Jir domu, laa na xooyel **o jool** damun. Da ngatiid, **a tay** o nga' a caaci Diiboor fee deetik'ina a Menge. Caaci Diiboor a wetandoox a den ne ta sofitna a Menge. Kaa sofin ta wondoox no maax ole no mbind ne, a xij lool. Ya'um fa faapum a moof a paamum, a njomi. Mbind ne a naang selew, dara yo'nooxee.

O ñis ole a yuuraa, a kid ake a uut, a loolaa. Waagee ga' apaax no njeec' ne. Ta oqotooxaa rek, a nantaa oxaa moy'na o xij. Cerum a sum lool. A til a yeeq a sutooxiid no mukit ne. A njega itam no xa fek axe, laqa nof ke, no cok ole fa caf ake. Ye dogtoor fee a garna no mbind ne, a yaßatnoorin, a ga' ee xa pus axe kaa moy' o ndanig. Menge o xe yac, a tayil.

Xa caac' axe a njaaxid', caaci Diiboor a layna den boo y'ut, o anddiloor o jool. Sanu fa Mari a moy' o mbet a kid den, a ndiid lool, a naang yog nen ndiif nqupu. No mbind den nanatiro maaya dara. Kaa ndiidaa Menge a xab a den no jir le. Caaci den a daland o laaw den apaax, a lay a den ee baa da ndiid. Ye ta moy'na ndef xa caac', ya' den a bis'a den da ñeku. Kaaga taxu o jool waagankee den tig.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

o jool : ten refu o ɲas.

a tay : ten refu a mbutoox, a yakamte.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

bek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Tokoor Kumax a _____ bitik maak paam a fat ale.
2. _____ ke no luuma fee a yena.
3. Dogtoor fee a jangna den mayu kaa jofna no _____.
4. Kompo ke cūta, elew ke _____ wakaas ke.

-
- o jool
 - maxa
 - fiif
 - a tay

A nanoof sut o ga'oof no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar damu a Menge ?

Laamit 2 : An fa an na maafirkaa xaye ?

Laamit 3 : Xar taxu Sanu fa Mari a ndiid ?

Um yutangaa, um lay oxe moy'na feeñ, ke xewna me ta xewitna, fo ne ta garitna.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

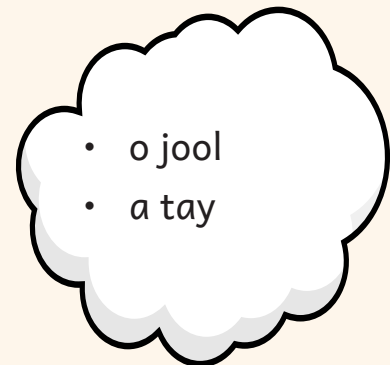
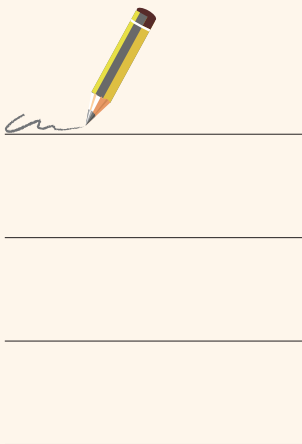
Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

- o jool
- a tay

Cangel 20

Moytoox a cir

Oxe adwanna dispaaseer fee, njool yaxgu oo. Xaye no karce in, o Nduug, kaa fokat wiin we. O xet ole a refa maa yaajna, a xool qac. Ta jeetaayaa fa den ne jir a moytooreel. Ndoki ndan a rokooxu, a moof a **jasnoor** fa den. Wiin we a mbi' o lang. Yaay ke a moof na siis. Da ndoon xa caac' axe mbaamir den, na banj. Goor we a ngeenoox a cinj, a nan-gilooxaa.

O kawul oxe, o kiin o neewu, a rokoox tiset mbinde o xool fo xooland. A geenoox no ñamaak doktor fee, a jiin, da ndop.

Dogtoor Caam a simin baa yut, a lalta o ñaayum ne fop a ngarna, a laya den ña mbaasanin na sumaan ale no mbaar ne da moofna. Ta dakoox a lay no njiriiñ o qooler cer, mbind fo a fat. Ta wetand wiin we da topatoox apaax ñek ke no xa caac' axe. Kaa xooyit o xet no karce ne, ndax a soñ win we da moy' o njofnoox, a njiriiñoora **kebil** kene.

Bajanu gox fee a gar'a, o tew o podu, a rokoox rob yeeq. O ten safkandoogu falay fee no dogtoor fee. A laya wiin we da topatoox apaax o wood-fo-baal den fo no ñasil den, xooland pindke ne dispaaseer fee a xoolitna. Keene na fegaa den na cir ake. Oxe moofanna ngoor we a lay ee xa tebandong axe, a ngumnooka a ngeenoox. Xan da ndet no mbindoo-mbind ndax a ndaawin wiin we ke dogtoor a layna. Maak we a yoono teen, a lalit teen o ñaay o maak.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

jasnoor : ten refu faamnoor mbaat faamir.

kebil : ten refu xa as.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Madam Kan kaa geenoox, a _____ fo elew ke.
2. Oreefangaa _____ no wendimoonga xijkiro no ñoowof.

- ge'noor
- jasnoor
- xaajoor

- xojil
- mucil
- kebil

A nanoof sut o ga'oof no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop, too doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar o xe adwanna dispañseer fee a jeetaayaa fo we o Nduug ?

Laamit 2 Kum taxu jeetaay le no xe adwanna dispañseer fee a haal we o Nduug ?

Um yutangaa, um lay oxe moy'na feeñ, ke xewna me ta xewitna, fo ne ta garitna.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

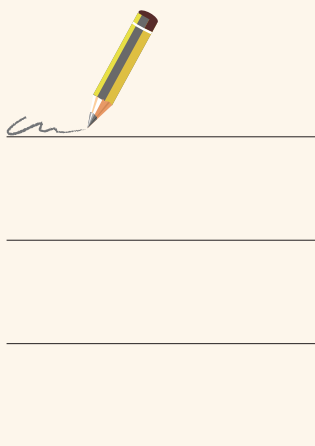
Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 21

No caate maak ke

Ndiiki, caate ke i ngenna kaa magin taa may wiin. O Ndakaaru, peey fee Senegaal a laltaan. Kam karce ke, pind ke kaa mbiiq, wiin mayu a ngen teen. Wiin we mbaagee o miñ kam pind ke yaam a sumaan. Xa caac' axe fo maak we kaa sutwaa, a ndef no mbed onqe.

Ped ke a nqumb lool, coow le a may. Oleng waagee o ñoot apaax yaam fo uut ole fo fosuun ole na xa oto xe. A qal ake a mbiiq yaam xa oto xa mayu. Fop a naang tek. Oleng retkee oleng garkee. Jijikax we a ngeenoox ndeer a qal ale, kantiin ke a ndef paam a tali le. Yaal puus-puus ke fo yaal a taabal ake a ßaat a piiq ale na fat ake. Kam karce ke, coow le ee kur.... A yengangaa o faan a **jafeñ** yaam saate fee a xumb. O oto leel a niidangaa gar oleng waagkee o ñoot yaam tuñ peleer.

Keene fop taxu boo wiin we a njeg o njaaxid' no wod-fo-baal den. Ngir o ðax jangaru feene, xan kelfa ke a njeetaay fo wiin we, a lalit a keen den. Pind ke fop a njeg yipir ndof kaa na afneel too xa oto xe a ßeeraa meen no ngap nuu refna. Xan a fat ake a yaajandel too baxtu yoq ke a mbadangaa, mbak ne waajel.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

ped : ten refu a fat a maak maa wiin we, cegel kef o xa oto xe a ßeeraa.

jafeñ : ten refu kaa yoobeerna, kaa ðomna jeg.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Yuf ñofu kaa _____ a Sanu.

- luñ
- muuñ
- jafeñ

2. No _____ ke faap-o-tew Eleen a moofaa.

- xed
- ped
- sed

A nanoof

samandaal ke moy'na o mbeeñ no saar ole, me tige jegitna fo ne ta jegitna

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : xar taxu boo wiin we mbaagee o miñ no pind ke?

Laamit 2 : Xar na baataa a piiq ale na fat ake?

Laamit 3 : Ne saax le nandna, xar a waagu bisiid no wiin we ?

Laamit 4 : wum pexey mbaagu o fax ke xewna ?

Um yutangaa, um cooxit a nandoot o saar ole.

A pind o ñuxur

bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

Um reef teefel nahik ke :

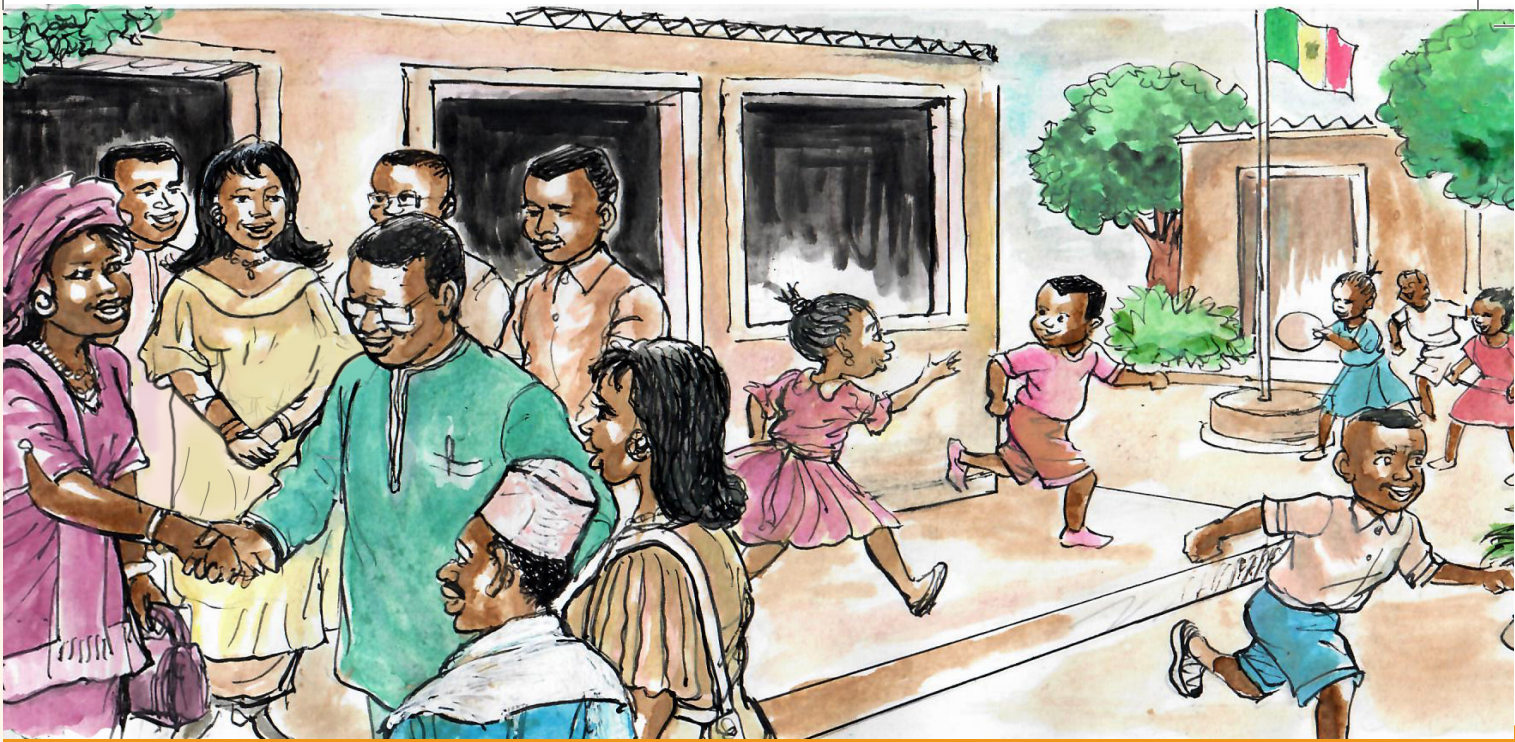
1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 22

Ekol fa nqoolu

Ekol fee Njoob oxe refa no ndokand ne na saate fee. Kaa mos, a jeg kalaas qenu, waa mbi'na o lox. A juga o maax, maa xa caac' axe a nastaa, na ñootnax. O rokangaa kam ekol fee, o ga' ne ta xoolitna.

Espekter a gar no ekol fee, no kirand leng. Ye ta famirna fo ten, ta ga' o njaac' a seedaa took miir fee. Ta xet fa dirikter no ndokan ne, a layin ee kaa war o topatoox o qoolel ole no ekol fee, yaam ke ta ga'na a jom'andta.

Ndaa ye ta rokiidna, a juga o mbet. O qoolel ole no ekol fee eetun o jaaxdat. Taax ke a ndanig fur, a nqool qac. Oxuu ga'na den, a andee kaa topatooxel apaax. A juga taxar maak cegu yook a ndeer kalaas ke. O maax ole kaa yaaj, lanq ke a nqool. Xa elew axe fo jaajangin we na nqoolandan. Meene elew ke a nastaa to ngaañooxkee, ñirax den iit ndodigkeer. Dirikter fo meetar ke kaa mbi'aa fop boo o maax ole rodigkee. Ta waag o ref maa na foftoorteel, a qicirteel. Espekter fee, xeeñum a **but** lool no ke ta ga'na. Ta jookanjil apaax a dirikter fee, meetar ke fo elew ke, no qoolel ole no ekole fee. Ta gidim iitam oxe adooxanna we ndimna xa caac' axe fo we yoonum.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

ñootnax : ten refu rekeryasonj.

a but : ten refu a daay.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaaak no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit delem

dek delem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too deet ke gareerna.	2. Um jil o delem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. No waxtu a _____ xa elew axe a nasta kam kam o maax ole no ekol fee.

- ñootnax
- ngoknax
- tokax

2. Faap-o-tew Eleen kaa ga' a Mari rek xeeñum a _____.

- but
- a sut
- a hut

A nanoof

samandaal ke moy'na o mbeeñ no saar ole, me tige jegitna fo ne ta jegitna

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar ðaaynooru a espekteer fee ?

Laamit 2 : Kum taxu espekteer fee a jookanjál we na yo'nooxaa no ekol fee ?

Um yutangaa, um cooxit a nandoot o saar ole.

A pind o ñuxur

bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O ðelem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

- a but
- ñootnax

Cangel 23

A yaq ale no widand ole

Sanu, Wiktoor fa Mari qaariit oo. Den naa yoonaa mbanuu refna. No wakaas Noyeel, Madam Kan a coox a den calel kaa njofna no and o widand ole.

Qaariit tadik ke a ndet na ßeeraam ale no maag ole Kawlax. Ne o maag ole a nandna a jom'and a den. Leek-leek foofi le a nand nen ndaw. Leek-leek ta bulo, mbaa ta hoß, no ndiig mbaat no ciid. Xa caac' axe a nga'oogu yoon den **a ndayaa**, a ndaxraa fo liß teb ke naa melecaa. Ndaa a miña too oleng ga'atee liß teb keene.

Taaq mayu a ndayaa took foofi le. Muu ðeetoona, xa moon fo puus teb fo maak, nandeer, a pictoor. O maag ole a rodiig. Sanu, Wiktoor fa Mari a laamtooxaa : « Kum taxu wiin we a ndebaa ndof no maag ole ? Xar taxu da yaqtaa neeke o widand ole ? »

Na diiboora faa, da lay ee kaa ta nqoolandaa me widna o maag ole. Xa caac' axe ndoku yelefu kaa da njalitna, a mbaaf yipir ndof, xa leelir fo xa rato. A ngisa leel ke fop, a mbatin ndof ke boo fop a xool. Xa caac' axe ßisiid iitam a paan a maak, a mbarin teen puus ke fo palastik ke. Den tax'u boo o maag ole a xoolatin, a dakoox no moselum.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

a ndayaa : ten refu ndof a ndef took foofi le.

faaq : ten refu ndof mayu.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. A teɓ ale a maya, saate fee a jaɓ ɓaxaɓ ke _____ took foofi le.

- a njayaa
- a nqayaa
- a ndayaa

2. _____ ke o we muu refna kam saate fee.

- faaq
- yaaq
- saaq

A nanoof

samandaal ke moy'na o mbeeñ no saar ole, me tige jegitna fo ne ta jegitna

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar qaariit tadik ke a nga'u ye da ndetna no maag olaa ?

Laamit 2 : Kum taxu wiin we ndodgandaa o maag ole ?

Um yutangaa, um cooxit a nandoot o saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

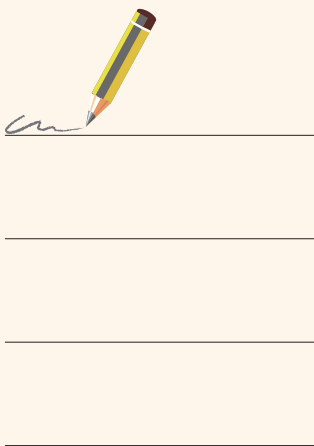
Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O ðelem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

- a ndayaa
- faaq

Cangel 24

Yetoox a koḥ'in ale

Mari fa Sanu kaa mbudoox, a mbuux. Ye da nqaadaa, da nqet fo ḥaak naa na loolaa. Xa qoḥum a yaay, ta weer koḥ, a jeg naqad fa maak. Xa caaḥ axe a laamtin. Tee jegatee yaay, jegatee faap. Wiin soxodu ngaru fo masiin fo laḥ, a mbar a den. Ta and ee ten na reefkaa. Ndiiki da mbariidin. Ta ḥaat ee «: a koḥ ake kaa mos'u. Taxar **neep** fo daaf mayu a mbid o genand ole. Ṗaak, mangu, koko fo taxar lakas a neep'u lool. Ndaa feetyo ndiiki. Lanq ke kaa ngodomel, a mbeer koḥ. Taxar ke fop a nqonaa.» A gija toq meene.

Naqad fee no ḥaak ne a mat o loolnoor xa caaḥ axe. Da cuf a laykin a madam den. Keene i mbara ngeenoox teen. Ta fokat xa caaḥ axe no mal teḥ. Xa caaḥ xa tadaq axuu ndefna kaa njmbkaa o xeet fa leng taxar. Da ngas a semb santimeet 15 boo 20 no qoodel. Da yip teen a tos. Ye keene faafna, da ḥek cimb ke, a uup, a yip foofi. Ye fop a yutna, Dirikteer a xooy xa caaḥ axe fo we ndimna den a lay ee «: a koḥ ale a yetwangaand faaxkee na in. Fat i moytoox a feg ale no taxar ke fo **xa ḥaay** axe.» Ta jookanjat a madam Kan fo elewum.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

neep : ten refu taxar kaa sagitna a mos.

xa ñaay : ten refu a koɓ alaa na doxaa.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaak no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit dfelem

bek dfelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too dfeet ke gareerna.	2. Um jil o dfelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Yetoox a koɓ ale fo taxar ke a waaga tax da _____ .
2. Mari fa Sanu kaa yip a _____ kam a semb ale.
3. _____ faaxee na koɓ ale fo taxar ke.
4. Mari oxe fuudaa _____ xas le no taxar ke.

-
- neep
 - tos
 - xa ñaay
 - saqit

A nanoof

samandaal ke moyña o mbeeñ no saar ole, me tige jegitna fo ne ta jegitna

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : xar ßaak ne a loolaa ?

Laamit 2 : Xar taxu dirikteer fee a jookanjel a Madam Kan fo xa elewum ?

Um yutangaa, um cooxit a nandoot o saar ole.

A pind o ñuxur

bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O ðelem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

- neep
- o ñaay

Cangel 25

Tok a njega o njiriiñ

Fagunfaak no wakaas ke, ya'es kaa bisaam no saate caaci'es. Kaa bug'u um ret o piñ o lakas, ga'a den, and lakas. Maaga, wiin we foofi a mbeel soom a njegu. Foofi le oxe hataa na loomb ke Dindifeloo. Kam xa qol xa mayu taxar taa neep a mbi'u o genand den. A yaarangaa, kaa i ndetaa na koɓ alaa, ngay'look a nuukuur.

Mbind nuu rokoona, tok kaa njaltel daaf fo fok. Kam tok ke kaa buuɓ, a fel. Tok kaa njeg solo lool no ñoow ole no wiin we. Qaw ke fok a njalte, ɓaxañ yoq ke iitam. Caaci'es sax a jega ceq naa jalteena fok.

Ya'es a **watik-kumpa** o tew o leng oxaa na maxaa qaw. Ta seq o mool fok, a jalan calel genu. Tok ke a suptooxaa, a bodaxaa, a nand nen ngaw naa jegna xaa ɓay. Ta muj o ref o kaas, o tew oxe a ci'aam o ten. Ya'es a deetaam a muuy'oox, a layaam ee : « ga'aa ee o kiin a rimange, kaa nandaa nen o mool fok. We na seqkang fo we mbidoonga na mbi'kang ke o refkaa. Den na taxkaa o faax mbaat o faaxafar. Lanq, foofi, fok kaa njeg solo no ñoowoof. O jegel'in a refu, in mbogun. Kaa i mbarin o yetoox too mbugin.»

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

fagunfaak : ten refu o hiid ole faafna.

watik-kumpa : ten refu oxaa andoona ee kaa bug o and kuu refna.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit delem

dek delem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too deet ke gareerna.	2. Um jil o delem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fadatinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. _____ Ami a roku ekol.

2. _____ xeq laa faap-o-tew Eleen.

- faak
- nqas ne
- fagunfaak

- waafik
- watik-kumpa
- mafik

A nanoof xa ñaaḥ axe no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : o saar ole na xar a layaa?

Laamit 2 : Xar xalaato no njaac onqe?

Laamit 3 : O saar ole a qaaj a podnum a jegu ?

Um yutangaa, um hiḥ a qaaj no saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

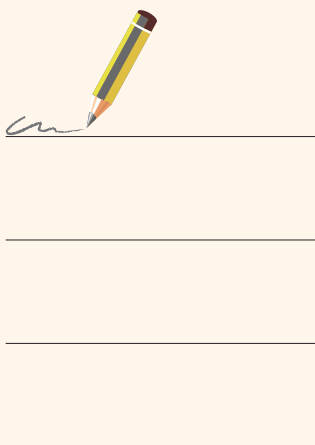
Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

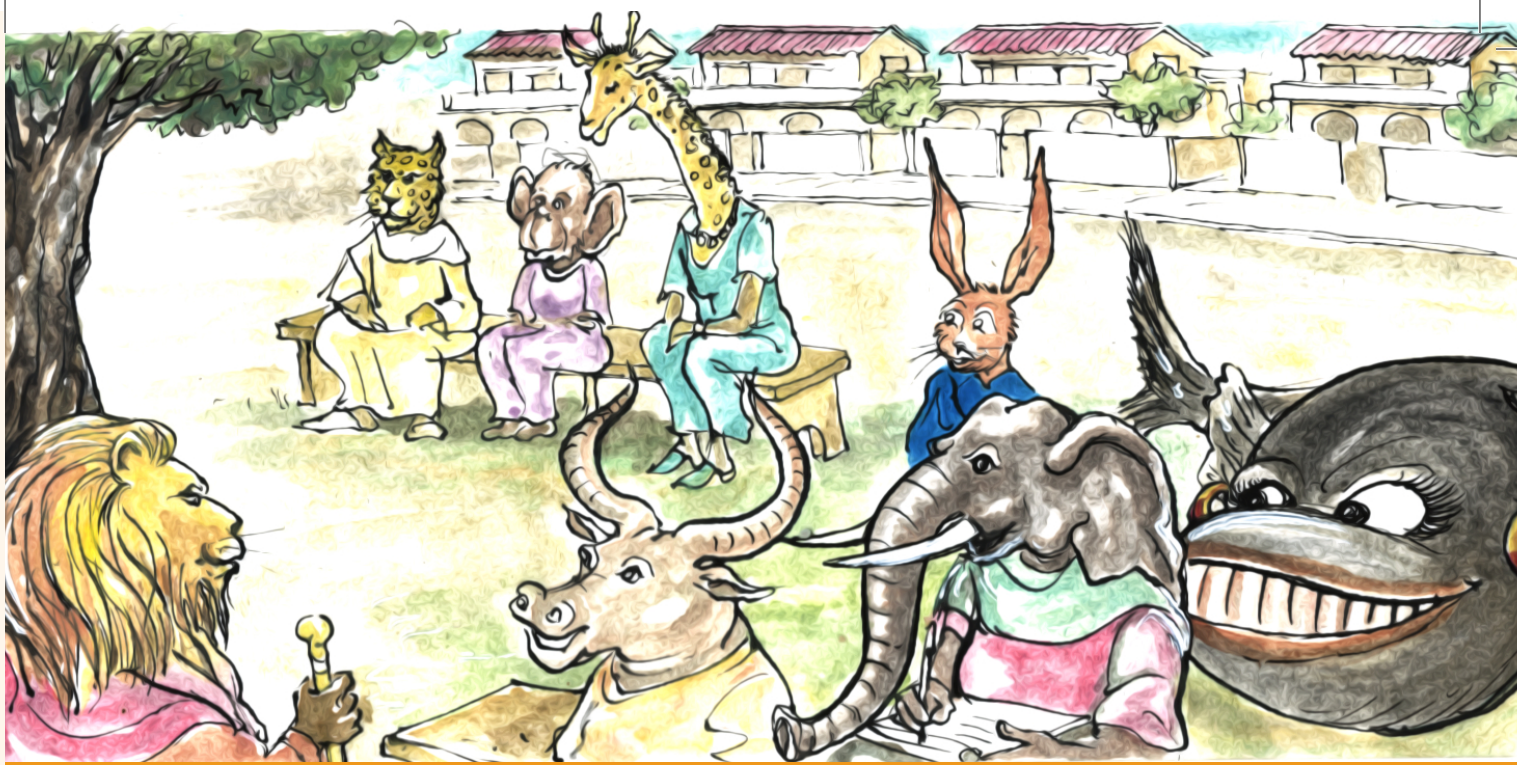
2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

- fagunfaak
- watik-kumpa

Cangel 26

Saax doonwu na fat

No jamano fee ɓaabaan ke a layasa, Ndol kaa mos o gar a deetiid a Jogoy. Kaa waafiid'u o and ne saax a ñaay'taa. Saax le kaa doonoox'u na fat. Paam Jogoy, o maad a koɓ ale, kaa jeg'u waa moofanna ɓaabaan ke fop. Kaa ngetoogu yooraa mbudaay leng maak. A njeetaayaa no kaa jofna na **fat** fo o ñoow o domu le no saax le. Mbokatoor ne, maak daduk adwan'un : Ñiig, Ñiig-o-maag fo pis-a-koɓ.

Mbokatoor lakas ne ndef'u we na ngate'aa. Njamala, y'axal fa Goy adwanun, a layaa ɓaabaan ke fop da ndeef ke a fat a daapna. Pind mosu a maxu na karce fa leng na peey fee. Pind ke kaa taɓir, a ndeepatir. Goor we fo rew we ngen'ina maaga, na yetooxaa saax le.

Den na yetooxaa a **tet** ake da njegna fo a saax a lakas ake. Kaa njangnoogu xa ɓiy axe no ɓaabaan lakas ke, no mbiñ o lakas onqaa da njilna. Dogtoor goor fo rew na mbaadnaa we njirna. Ne saax le a ñaay'taa kaa jom'and a Ndol. Oxuu refna kaa fi'oogu ke waruuna, to luubinke ke geenneena. Fop a anda ee jiko fa mosu o xe fertaa na reef a fat.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

a fat : ten refu kaa wareena o reef ngir o ñoowoof o felu.

a tet : ten refu me a caax a fak a nqetna.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

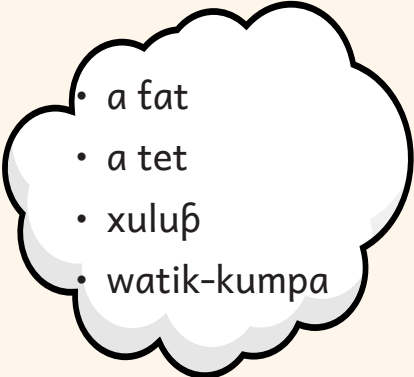
ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. O _____ a jega foofi felu a ðogax.
2. Oxuu naa _____ kuu daawoonga wo fi'un xooxof.
3. Mari fa Sanu kaa njang baa and ke _____ a layna.
4. Ndeer a caax a fak a _____ xaju den a layna.

-
- a fat
 - a tet
 - xuluß
 - watik-kumpa

A nanoof xa ñaaf axe no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : mam mbokatoor ne na maadanaa ßaabaan ke a nqetaa ?

Laamit 2 : Xar taxu Ndol a jomi?

Laamit 3 : o saar ole a qaaj a podnum a fodu?

Um yutangaa, um hiß a qaaj no saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

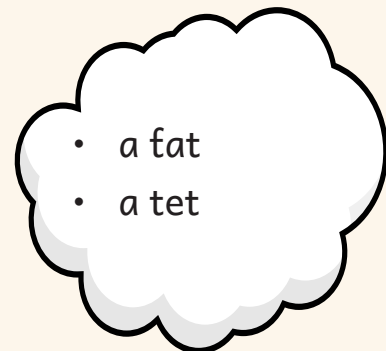
Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O ðelem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 27

Sañ-sañ Buubu Goy

Buubu, a koy o teb a c'iyu a refu. Xa kiid xa tadaq a xey, ta jangaa ekol. Xa kiid betuu nahi q soom a jegu ndaa pañtee ta and **sañ-sañum**. O tew oxo naa jangnan andnun o ten, fo we no kalaasum.

Buubu Goy koy, me ta genna kaa mos lool. O qol o neepu refu maaga fo taxar magnu. Ke Buubu a moy'na o bug refu nyaay took taxar ke a foolaa sipwaa. Leek-leek ta yaandwaa na naaq ake. Coow le naang kur kam mbind ne. Keene taxu, we no mbind ne fop a **njambataa** ke Buubu Goy a fi'aa.

xa caac', maak, goor, rew, fo gentand. Oxuu layna, ta ga' a xooxum, a fuux. Ndak-fo-ndak, ta gee'naa, a wuuqaa, a jambataa ee ke ta fi'aa kaa reef a fat. Ta lay ee ret jangik sañ-sañum oo. Neen iitam fa'as no taxar ke a reftu sañ-sañum moy'taa koy a jangangaa lesorjum baa yut. Ya'um kaa faraa fo ten mbanuu coow a jegna. A dama ee o ßeem o yarwu oo. Yaa ta jangna baa yut soom a nyaayaa no taxar ke. Ke ta refaa o njaac' no mbind ne fop, a ware jaban sañ-sañum.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

sañ-sañ : ten refu ke warna o kiin.

njambataa : ten refu layaa no kaa jomi'andrina.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.

2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.

3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit delem

bek delem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too deet ke gareerna.

2. Um jil o delem ole jofna no ñuxures.

3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fadatinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Oxuu refna a jega _____ no ñoowum.

- sañ-sañ
- gañ-gañ
- bañ-bañ

2. We ndimna xa caac' axe kaa _____ a cang ake den.

- njambataa
- mosandaa
- nqoolandaa

A nanoof xa ñaaḅ axe no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Kum refu sañ-sañ fee Buubu Goy ?

Laamit 2 : Xar taxu gendtand we Buubu Goy a njambataa ?

Laamit 3 : O saar ole a qaaj a podnum a jegu ?

Um yutangaa, um hiḅ a qaaj no saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

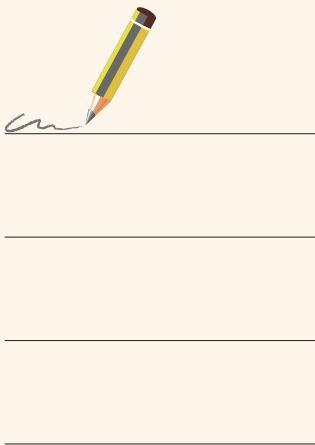
Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O ḁelem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 28

Na Ndumbelaan, a cang kaa war

Kom leng, na oktoobar, a koɓ ale a mosa, daaf le a may. Muumeen ke fop a anda ee wakaas ke a mbaga, xa caac' axe mbara njangik. Kom ne na bet ale, Jogoy, o maad na koɓ ale, a ñaktoox pelu. Ta y'ut, a foftaa a caf boo me na jangteel. Kaa ðeetkaa ndax fop o we na jam.

Ta rokoox sabadoor ndaawu fa xa maraakiis xa yeeq, a ret. Ngan ne a adnu, a wet xa ñis axe. Wiil le a yetaa, a moy'in o magnand. Ndol, naa asan, o xe a paamum. Muu ta joonna, muumeen ke a y'uug a simnin, a ci'in ta suur. Ye ta joonaa xa qol axe, ta ga' a Moon fo ɓasilum a ɗasaa, a mboolaa, yena, a mbuuqaa.

Jogoy a fi' nen oxaa ngic' a dibna. Ta haɓat boo Ndol a fog ee xan laawum a sutoox. A koɓ ale fop ee yereng, oleng sadee yo'noox. Jogoy a layin ee : « Moon, xar taxu xa caac' axe ndetee a njagik ? » Moon a diid, a **beɓaa**, a sendaa. Ye Jogoy a matiidan, ta y'uf a rok kam a koɓ ale. Jogoy a lay a Ndol ta ret, a yegil fop ee ndiiki, xa caac' axe Ndumbelaan fop na njangkaa. Ta fel mbaat ta fefar a den. Oxuu fi'eeruuna, o doonel **maal** fomu.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

a bebaa : ten refu a layaa ta boowaa, fa lay ane xoolatee.

maal : ten refu doon o kiin kaa ta rabditkaa tooñum.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit delem

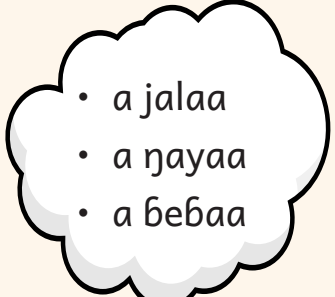
dek delem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too deet ke gareerna.	2. Um jil o delem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Yaa Umi kaa bet a Sanu kam a ndok ale rek ta dalfo _____.
2. Tokoor Kumax kaa doonel _____ njegu doole.

- a jalaa
- a ñayaa
- a bebaa

- maal
- saal
- baal

A nanoof xa ñaaf axe no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : O saar ole na xar a layaa ?

Laamit 2 Kum xalamo na keenoo ale maad Jogoy ?

Laamit 2 : O saar ole, a qaaj a podnum a jegu ?

Um yutangaa, um hiif a qaaj no saar ole.

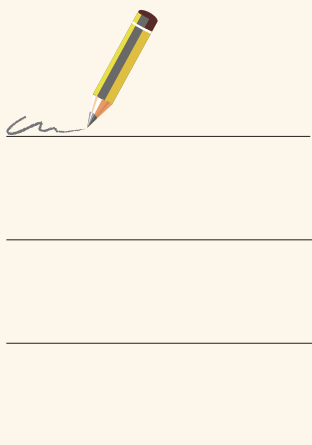
A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le. | 2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa. | 3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna. |
|--|---------------------------------------|--|

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.
2. A juga o piifi', a pi' fo meftir.
3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.
4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 29

Mbind no yaal saax le

Mbind no yaal saax le o xe refa O Ndakaaru. O mbed o maak onqe ne'eena Leopool Sedar Senoor reefu na carin alaa. No **pind maak** ke a fogu. Taax maak a refu, a ranig, a ga'noox. Ke o eetaa ga' refu sandarma dik waa ngeenuna **jad**. A ndokoox ñirax yeeq kaa njegna ßaal. A cinj den, celem ßaal ciig a sipel, cat ke a mbeel.

O rokangaa, faap yeeq o ga'aa. Maaga o beeraa boo daaw taax maak naa. O ga'aa no saax oluu refna daaf laa topatweena baa mos. O yodangaa a kidof, o ga' a laay ale no saax le. A jega a laay a teß a lakas alaa refna duga'um. Aleene na laltaa ee o yaal saax le o xe meen.

Taax maak ne koy, etaas tadik a jegu. Boo o ñaayaa na escale ke, a jega no saax oluu refna samandaal njogoy. No ndokand maak o beeraa ngir o rok kam taax ne. Fop ee cel, muu refna a xool qac. No maax ole, xa oto a ngeenoox no saax o janoon ole. Muu deetoona, sandarma ke o we ngeenoox. Cinj mbind ne kaa jasnoor fo o maag ole ; ngeñ ßuubu a wuudaa. Mbind ne daal oleng waagiran o joon too deetino.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

pind maak : ten refu pind cegu gon no saax le.

jad : ten refu geenoox a cofu fañ o yo'noox.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

bek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Mbind no yaal saax le Senegaal kaa fog no _____ ke .
2. O yaal saate fee kaa _____ we ngodna
3. O soldaar oxe kaa geenoox, a naang _____ . taxar ke.
4. Sanu kaa diid baa _____.

-
- maal
 - pind maak
 - bebaa
 - jad

A nanoof xa ñaaḥ axe no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Mam mbind no yaal saax le a refu ?

Laamit 2 : Xar a laay a teḥ ale a tektu ?

Laamit 3 : O saar ole na xar a layaa ?

Laamit 4 : A qaaj a podnum njegu no saar ole ?

Um yutangaa, um hiḥ a qaaj no saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

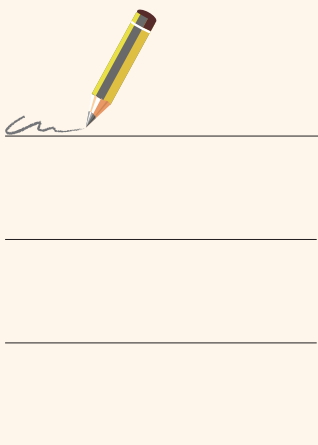
Um reef teefel nahik ke :

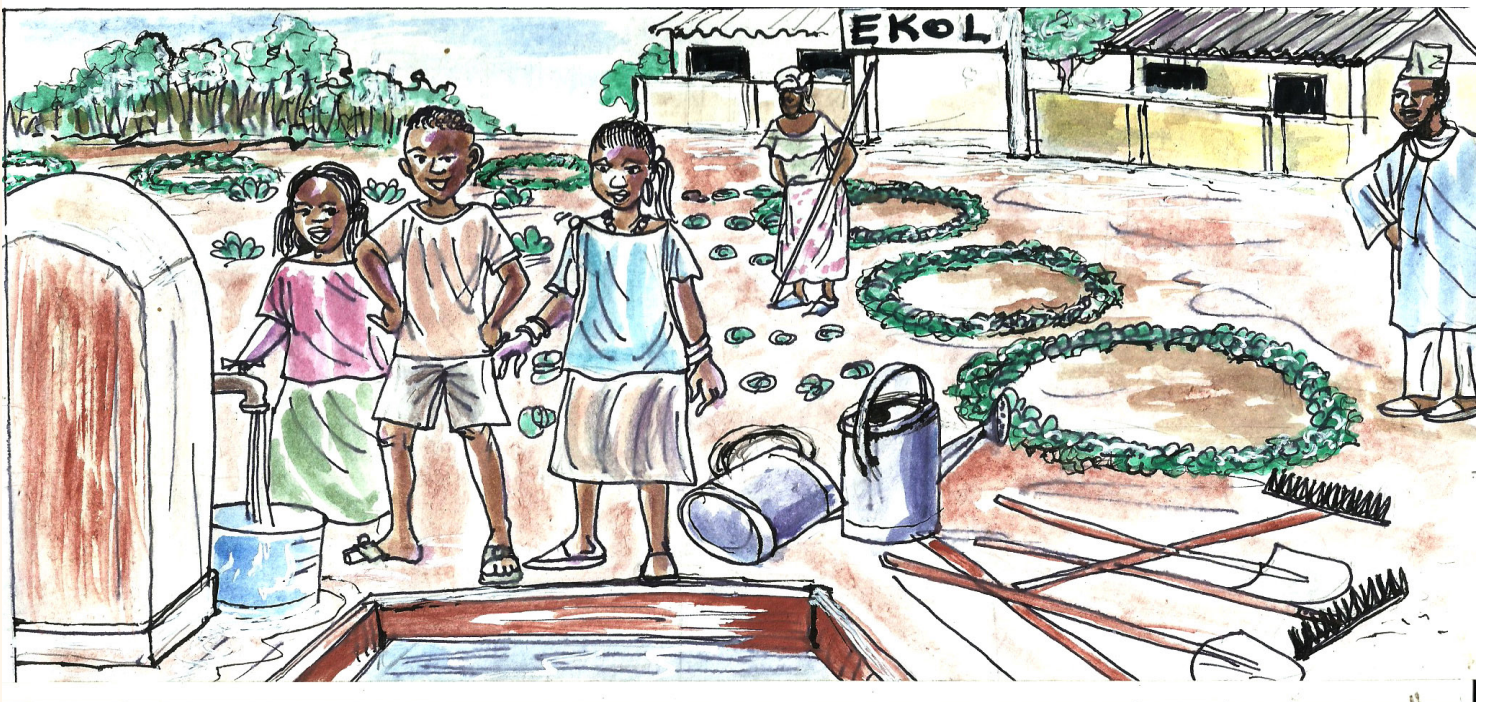
1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O ḍelem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 30

A fing ale ekol'in

Ekol fee saate'in kalaas xabaxay fo fik a jegu. Miir ne widuuna a juga begax fik. No begax ndeɓ ne i ndeefaa ndax i ndet na fing ale. Muse Seen, o meetar no kalaas fikandeer, adooxanu we na topatooxaa a fing ale ekol. Kalaas maak nuu refna, kaa jil o koor fo o tew. Weene ndefu mbokatox ne na topatwan.

A ndeer a fing ale, a juga xa robine fo mbalka. Xa elew axe kaa ɗeewaa mbalka ne boo ta may tem, ñaal nuu refna. Keene na taxa da njeg foofi, o robine le wegangaa. A fing ale a juga a roswaar, a peel, rato fo xa burwet. Kaa xooxel lujum fo kaa na rimaa. O rokangaa kam a fing ale, cimb ke no lujum ke kaa mbi'el ranj maak. Fo fat fo ndeɓ a nqaaj a den. No ñamaak, cimb ke saxna kaa mbi'el **a mbid** nen a saang. A fing ale kaa **neep**, taxar maak mbidun.

Xa elew axe na njalaa na fing ale kaa mbugin, a sawar. Maaga da njangtaa fop no tuufe-duufe. Fop a foorangaa, a fing ale kaa felaa ga'el, a jeg tuñ pelu. A mboqangee, xaaj fee no lujum ke a geekanel kantiin ne no ekol fee. Lakas ke, a jikookel na luuma faa. Xa elew axe na ngeekaa xaaliis fee. A ndabdaa ke na jikeel fo faktiir ke no foofi le.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

a mbid : ten refu a mbiriloox, a laq.

neep : ten refu saqit daaf mayu a xuɓ.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ɗelem

ɓek ɗelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ɗeet ke gareerna.	2. Um jil o ɗelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Wiin we kaa mbi' olang _____ ndaxar ne.

- a mbid
- a ngid
- a bid

2. Ndiig ne mosa, a koɓ ale fop kaa _____ .

- leep
- feep
- neep

A nanoof xa ñaaḅ axe no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar duufe no ekol fee ?

Laamit 2 : Nam xa caac' axe a mbi'aa xaaliis fee da nqottaa na fíng ale no ekol fee ?

Um yutangaa, um hiḅ a qaaj no saar ole.

A pind o ñuxur mefit o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

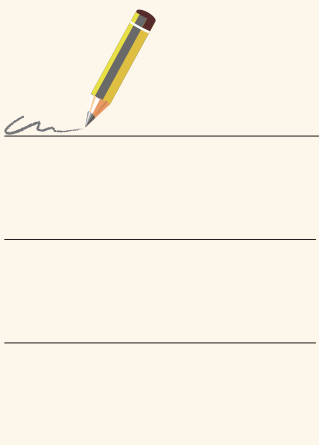
Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O ḁelem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Ke gartuuna :

Ekol nuun kaa jeg qicir ngir o and o elew ole moy'na waag a cang. Kalaas nuun a war o fog taaga, ten taxu nu mbar o njil o xe naa moofan kaa nuun maaga. O xe na jangnaa a nuun a cooxaang o saar olene.

Mbofit a caf boo no quuraan kaa

Ngoor kaa teel o yoku xaye. Ta ga' njeec' ne a wataa, a mos. Kaa daay, dagid le a melecaa. Xaye, kaa fatkaa suum. Tokoorum Kumax a yoonitkaa fa xaariitum Bure. Den dik kaa nand ciko ndaa a keen den mbodee. Ngoor kaa yaxig, a raf, a xoc'. Bure kaa balig o balgel o mosu, a jigid, a jeg cer. Muu sofoona den, den naa yoonaa. Xa caac' axe fo tokoor den a ndoku kaa murna cer den apaax. Da naay'aa a ndet na kop' alaa. Ye da matiidna, a cok ndaxar naa jegna o sungaar. Ngoor, Bure fa tokoor den a ndoku xa gan boo no xa noonong den. Oxuu refna rokoox o maxana'um, a muur xooxum fo piis yelefu ndax quuraan ke gatkiran. Xa caac' axe ndimle a tokoor den da ngepand duga ndaxar ne. Ye da cutna, da laqoox ndaxar ne. Tokoor den a lay a den ee o suun ole a rokangaa kam o sungaar ole, quuraan ke kaa ndiidkaa, a yer no su-um ke, a mbay, a ndalfo faan. Ye keene a jegna, Kumax a bek a teex ondan no sugum ole, a wetin. Suum ke a mbeeeñ, a ngeeeñaa muu refna. Ta rung o sungaar ole, a yipafoox suum ke na xa pot. Xa fay axe no xa caac' axe a taf suum da metaa den, a metwaa.

Simte :

1. Niiri o saar ole amaak.
2. Jiriiñoori simte ke muse a cooxang .

a tefoof 2

Ke gartuuna :

Ekol nuun kaa jeg qicir ngir o and o elew ole moyña waag a cang. Kalaas nuun a war o fog taaga, ten taxu nu mbar o njil o xe naa moofan kaa nuun maaga. O xe na jangnaa a nuun a cooxaang o saar olene.

Faapa Aali

Faapa Aali refu oxe moyña waag a paal na saate 'in. O ga'angaan, ta ref o koor o taŕu, a nandtaa o cegu katan. Kaa njaxlaf koy, a nandtaa o waxambaane laa jegna xa kiid qarbeen-fik. Xa ɓay axe a safik koj yaam paal medu ke ta miñna qicaa. A maya jam taa faax no halalum. O kiin o paax oo, too iitam o paafaal oxaa andna calelum a refu. Oxuu soxla'uuna, no maag olaa o soŕkan yaam a paal soom a andu. Retkee no maag muk too rokooxee palto ne naa taxaa mudkee. Kom leng, no nqes teel, Faapa Aali a dooq mbaalum, a debin no maag ole. Ngeñ ne a buub, a kuy ale a may boo o kiin ga'atee kofu.

Faapa Aali a deŕ mbaalum. Ye ta moofna baa baatin, ta yeg ee mbaal ne kaa med. Ta yuug ee kaa qickan, a yageeyag ale a yo'in suk ne. Faapa Aali a girdoox, a yen no foofi le . We ndeefna na ɓeeraand ale a mbuuq. Ta jeg waa layna ee fat i cufgikin . Ndaa ye da njegkaa suk lakas, da cɔk a Faapa Aali ta damloox no xoox le no suk ne. Ye wiin we a mbadiidna, a soŕ ta pok mbaal ne fo o bayum o lakas ole. Da ndamtin ta qic mbaal no boo no suk ne. Ndikey ke mbaal ne a damna no liŕ mayoodu. Den fop o laaw den a dal. Ye Faapa Aali a sutooxna, kaa las fop no liŕ ke.

Simte :

1. Niiri o saar ole amaak.
2. Jiriiñoori simte ke muse a cooxang .

Cangel 31

Nanoor

Caate tadik ndeefu meen, **muumeen** ke a ngen teen. Muumeen ke na ɓoodaa ngen'u no saate fa mberaand fee. Tiif ke a ndeefu na fa fikandeer fee. We na ñaay'aa fa caf a nahak a ngen'u no fa ndadkandeer fee. Da nqasraa a mbanuu refna.

Ta jeg bes, taamaala a genarwiid maaga. A mbeel a leng ale fokat'ina den, ten muju o ñiis. Maaga a yertoogu, a mbaalaa, a nqooxaa maaga. Ndax da sutoox no taamaala feene, a faapa pexey mayu ndaa tus ñaay'ee. Da njaaxid.

Bes, jini fee na mbeel ale a sutoox a laya den ee : « Nu mbugangaa jam a sax meen, xan a qeeñ ake a ndef leng, dara jafeñkee nuun. » Neene, muumeen ke a nqet no **tambando** faa a cooxtir xa ɓay, a mbaasanir xaq. Ye a tagit ake nqoolna, da nan foofi le a dalfo bal. Ndak fo ndukax, a mbeel alaa may.

Neene, jini fee a lay a den ee : « Nu mbugangaa jam a sax meen, ndeefyo ke um simkaa nuun :

- Gay xaq no kentand ;
- Dimle' o kentandof yaa ta jaaxidna ;
- Jiriiñoor ke fop a mbogna ne ta waritna ;
- Moytoox fop ke naa yaqaa o widand ole ;
- Fañ o bisiid o njom'andaan kam saate fee ;
- Njeetaayaa na jam no kuu na ñaay'naa saate fee ;
- Ndimle'raa mbanuu refna.»

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

muumeen : ten refu cegel a koß.

tambando : ten refu a ßeeraam o maag mbaat a mbeel.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

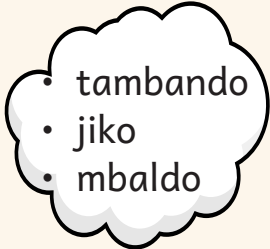
1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. _____ ke na koß ale a ngenu.
2. Xa caac' axe o we ñasaa no _____ fee no maag ole .

- ndoofeen
- dodeen
- muumeen

- tambando
- jiko
- mbaldo

A nanoof xa ñaaḅ axe no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : O saar ole no xar a layaa ?

Laamit 2 : Muumeen nandu num ndefu na saate fa fikandeer fee ?

Um yutangaa, um hiḅ a qaaj no saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 32

Ke warna o ñiy no we ndimuuna

A jega ke warna o ñiy no we ndimuuna. Yaaga boog xaariites, dami apaax too reef xa as axene.

Ke adooxna teen refu :

- daayand a den too ci'a den cer ;
- moytoox o fuuxnoora den, waafaa kaa na daaynaa den muu refoona ;
- nananaa a den, reef xa as den, moytoox ke da mbañtaa ;
- **aswaa** den yaa bugoona rok no tig yaam a yiif den a njega solo.

Ke reefna teen :

- geenoox no topatoox a den yaa da maakaa ;
- ci' a den jam too sutura'anaa den ;
- geenwaa den yaa da njirna, waafanaa a den teex too cooxaa den da ñaamaa ;
- fañ o soowaa mbaat o wuuqaa yaa da faanaa mbaat da ñootnooxaa ;
- geenoox ceek no coxla den too daay no jalan a den ;
- ñof o ñay'anaa den nduleer too fi'an fo kam fa letu.

Ke fakitna :

- jeg kenya o tedil a den too jeeman manuu o waagof a dayna ;
- fañ o doonaa den kaa da mbageerna, fodand coxla ke o doonaa den ;
- gayanaa den halal fee no mbind ne yaam kaa nqij soo a sogkan o njeg.

Xaariites, oxe rimna kaa warel o moytoox apaax-apaax. O ten bil oo, o ñiy a ref boof.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

aswaa : ten refu yeglax no kuu o fi'aa mbaa muu o jofaa.

ceek : ten refu a genu a cagu.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. O ðiy o mbaax kaa _____ we ndimuuna.

- widaa
- aswaa
- gimaa

2. Ku simanoona ta geenoox teen _____

- ceek
- meek
- seek

A nanooŋ xa ñaaŋ axe no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : O saar ole na xar a layaa ?

Laamit 2 : Xar o njaac a waru fi' yaa we ndimuuna a faanaa mbaat da ñootnooxaa ?

Laamit 3 : Xar taxu o njaac a war o moytoox o fi' we ndimuuna kaa domna den ?

Um yutangaa, um hiɓ a qaaj no saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 33

Saxin jam

Ke adna yaajna yaaj fop, jam moy'u kuu refna. Ten taxu, fat i mbexey ta sax. Oxuu bugna jam, muu ta waagna o ref, fat a sax no simte ke no maak we.

Ke adooxna teen refu :

- waafaa jam no waxtu fuu refna ;
- moytooxaa fop ke na bisiidaa fuux fo mo'ir ;
- jabaa a yiif a pogreer yaa nu njeetaayaa ;
- muñanraa, mbaasanraa yaa njuum mbaat mo'ir a jegna ;
- yufaa nqasir fo peecir a mbanuu refna too layaa ndigil.

Ke reefna teen refu :

- niiw soo ci'aa cer oxuu ga'oona ;
- henyaa' o kendof ke o henyaa'aa xooxof ;
- fongik soo jaban oxuu wareena o ci' cer ;
- doon wiin we ke da ngatilna, moytoox o xijlaa den ;
- fañ o hod we o fi'ritaa na fop ;

Ke fakitna :

- moytoox o xeefaa mbaat fasnooxaa ;
- moytoox o rokaa no kaa a fatof a yongeerna ;
- moytoox o tooñaa o kiin no delem mbaat na pi' ;
- moytoox a tooñoof fop fo o yaf ;
- jofoorand wa nanooreerna boo da yoonatin a ndef leng ;
- wetandwaa muu refna ee kuu refeerna jam, jam moy'un.

A tekit tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

peecir : ten refu layir fomu kam nqasir.

jofoorand : ten refu waagrand waa mbuxirna.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem bek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. _____ a wara moytooxeel no ngentan.
2. Sanu kaa _____ yoonum we ñoxoroogna.
3. O ñaañaay kaa _____.
4. O meetar ole a geenwa _____ xa elew axe.

-
- ceek
 - jofoorand
 - peecir
 - aswaa

A nanoof xa ñaaḅ axe no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : No xar o saar ole a layaa ?

Laamit 2 : Limi simte tadik kaa mbaagna saxin jam ?

Laamit 3 : Xar taxu jam a moy' mbariy' ?

Um yutangaa, um hiḅ a qaaj no saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

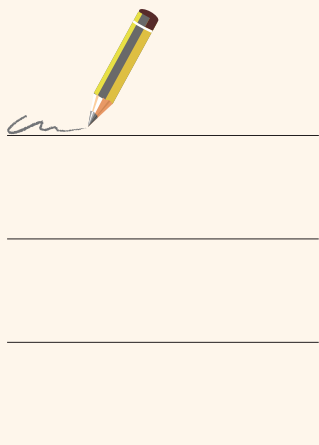
Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

- jofoorand
- peecir

Baasanit

Cangel 34

Baasanit

Mbanuu refna, yaal caate ke fo kelfa ke kaa njeetaayaa no mayu. No camaano keene, fop a yoonaa ee kaa mbar o mbetand wiin we ke taxna a baasanit a jeg solo. A andnoor a in ee a baasanit a jegangee, jam jegkee. A baasanit fop a waru.

No ke i ndamna, o we layaa ee : « Kaa nu ngen fo wiin waa nu mbogteerna ciko. Wene kaa mbaax a mbug wiin, waana a mbefar fo'oy. A juga waa andoona ee nu mbogee o mbaax, diina mbaat o ga'oof. Nu mbugangaa ñoow fa den na jam :

- Fat nu mbaasanaa den too mbaafnooxaa **kal** den ;
- Fat nu njaban a den too and ee den neene nandu ;
- Ba nu **mbasnoox** oxe garna a waafiid o ndimle mbaat oxaa baatuuna yiif. »

Ta ßaat teen ee :

- Fat nu ndalna den, nan-giloox a den apaax, dimle'a den no dom den.
- Ba nu ngiɓ tagid nuun yaa da ngarna me na nuun ;
- Fat nu mbi' ke nu mbaagna boo ndimble we ngarna ».

I mbaaga o lay ee wiin we xan a njiriiñoor ke da nanna yaam keene i feetlooxu no falay den mbanuu refna.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

kal : ten refu lay kaa yooneerna fo ke bug'oona lay.

mbasnoox : tten refu neewand o kiin oxe kam falay.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

bek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. O koor oxe kaa may _____.

- kal
- jal
- mal

2. Fat nu moytooxaa _____ o kiin.

- mbasnoox
- sutoox
- rokoox

A nanoof xa ñaaf axe no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : O saar ole na xar a layaa ?

Laamit 2 : Aniin ndeeru ceetaay ke ?

Laamit 3 : Xar taxu kelfa ke a njeetaayaa no baasanit ?

Um yutangaa, um hiɓ a qaaj no saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O felem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 35

Ndimle'ir a ndeer'in

No Mbind Njoogu, wiin we kaa ndimle'raa. Oxuu jegna soxla, ta ref o pog, o kentand mbaa xaariit, kaa ta **damteel**. Ta jeg bes, o yaal saate fee a xooyit o xet. O maak o leng a lay wiin we, moy'taa koy xa pes axe, ee: « I mbugangaa ngen fangen fa mbelu no Mbind Njoogu, fok i ndimle'raa. »

O maak o leng a baat teen ee : « Ke warna oxuu refna na in refu :

- Fat i ndimle' we i ngenitna fo we soxla'uuna ;
- O kentand oxuu jegna **bomb** yaqwu, fat i ndimle'in ta xembandin ;
- Fat i ndimle'aa wiin we njegna xew.
- Fat i ngeenoox we neewna doole.
- Fat i bektaa a yiif maak we fo we njirna. A soxla'a o nga'aa in apaam den. »

O maak o lakas a baat teen ee : « Ke warna in no ke i mbogna koy refu :

- Fat i leelaa ped ke fo ke widna ndax nqooland saate fee.
 - Fat i ngeenoox a cang ale no xa caac' axe na ekol fee fa daara fee.
 - Fat i ngayaa too topatooxaa xa piy axe in ndefna no ekol maak ke.
 - Oxuu refna na in, maak fo xa caac', fat a fexey boo fop a njeg jam.
- I ndamrangaa soo yirmir, xan i njeg o ñoow o felu no saate fee in. »

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

damteel : ten refu dimle'eel, jalteel.

bomb : ten refu ke muurna a ndok ale boo si'kee .

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

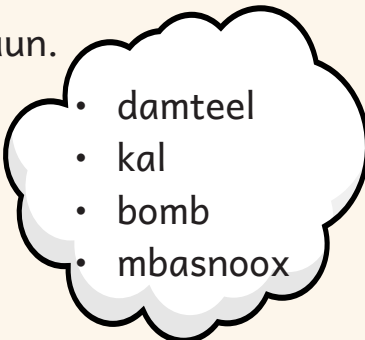
ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Wiin we kaa njalaa _____ ke faap-o-tew Eleen.
2. Ba nu mos o _____ we na ngaraa me na nuun.
3. O baageer kaa _____.
4. _____ le na ndok ale kaa si'aa.

-
- damteel
 - kal
 - bomb
 - mbasnoox

A nanoof xa ñaaḅ axe no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : Xar o saar ole a layu ?

Laamit 2 : Nam wiin we ñoowtaa no Mbind Njoogu ?

Laamit 3 : Xar taxu ndamir a jeg solo ?

Um yutangaa, um hiḅ a qaaj no saar ole.

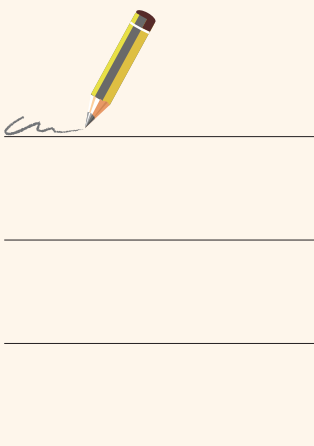
A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

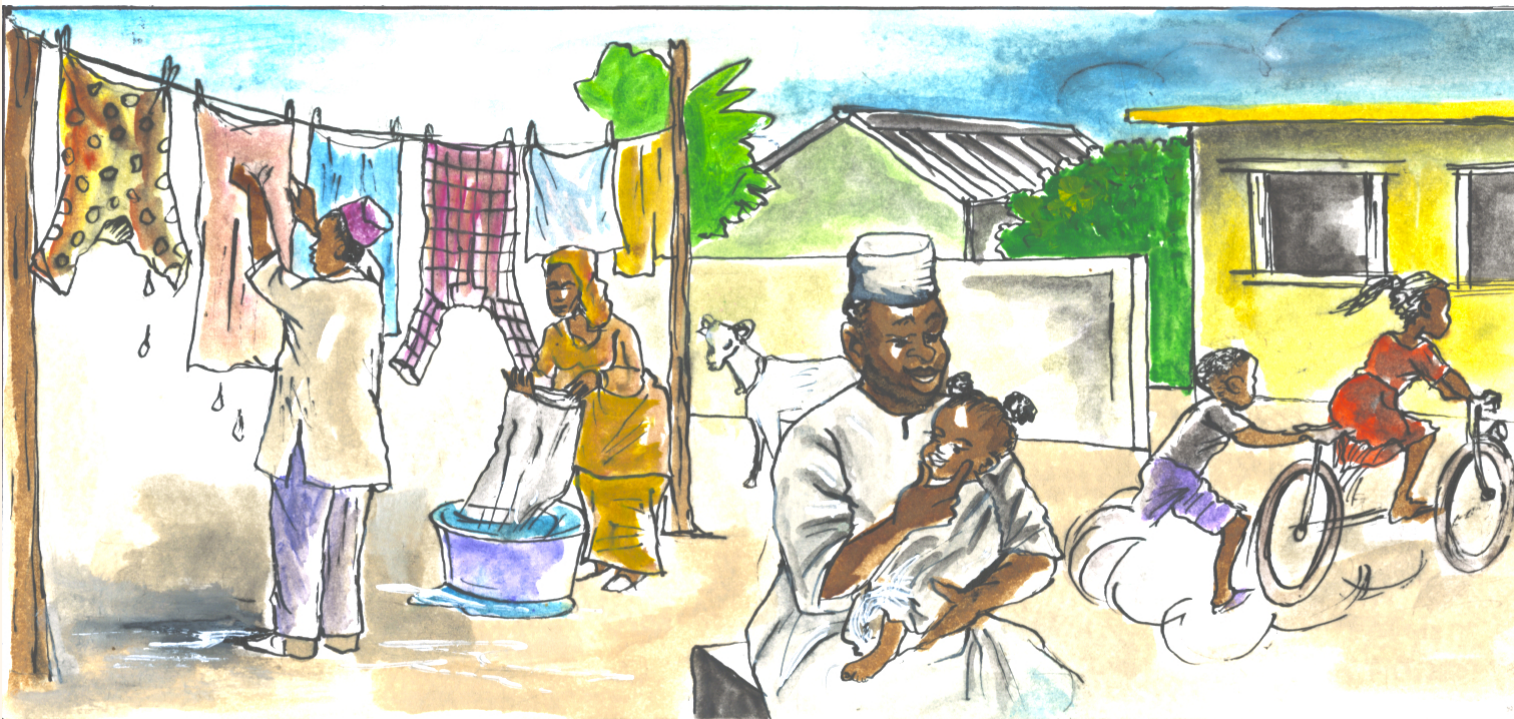
1. Um jang xa felem
axe kam eel le. | 2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa. | 3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna. |
|--|---------------------------------------|--|

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.
2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.
3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.
4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

- damteel
- bomb

Cangel 36

Ndimle'ir kam mbind ne

We no mbind'in, O Nduuk a ngeni, na Fatik. Mi, caaci koores, caaci tewes, faapes, ya'es, o ndebes, tokoores, yaa ndebes, fo maasires. Fog'in lakas we, o we no karce fo caate lakas ke. Caaci koores fee refna kelfa fee no mbind ne, kaa bugaa, leek-leek, ɓasilum fop a **nqetaa**.

No xet o leng, ta lay a in ee :

- fat nu nqetaa ndax nu mbaag o nga'raa ;
- fat nu mbokataa a qoox nuun no qew yoq ke no we no mbind ne ;
- fat nu feetkaa xa teɓ fo maag nuun, tokoor fo fog lakas we. Xan a tax nu and no ke da ndefna.

Ta baat teen ee :

- xa caac' axe a ci' cer maak we ; maak we a yirim xa caac' axe ;
- fat nu and ke xa caac' axe a soxla'na no ekol ne, topatooxan apaax ;
- fat nu mbexey boo ɓasil ne fop a njofoor, baa ta jeg **noonoor** leng ;
- fat ɓasil ne fop a ndamraa, nu ndimle'aa we njegna dom no kaa jofna no calir mbaat no kaa jofna no coono adna.

We no mbind ne a nan-gilooxa apaax too a nana ke caaci koor a layna. Kaa tee xan a njiriiñoor apaax ke ta layna den.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

nqetaa : ten refu mbokatooraa, njoktooraa.

noonoor : ten refu ñak o nanir, mbañir.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaak no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Jaajangin we kaa _____ a qool a fak akuu ndefna.

- ndamraa
- jangaa
- nqetaa

2. _____ jegee o njiriiñ no fangen.

- njofoor
- mboftoor
- noonoor

A nanoof xa ñaaḅ axe no saar ole

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : O saar ole na xar a layaa ?

Laamit 2 : ??

Laamit 3 : Xar taxu ḅasil ne a mbar o ndimle'ir a ndeer den ?

Um yutangaa, um hiḅ a qaaj no saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

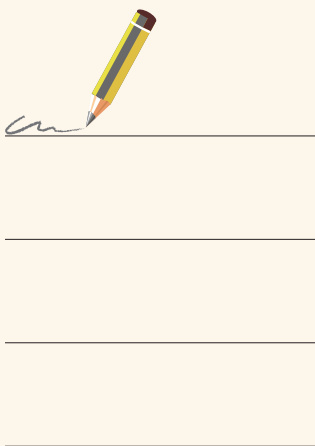
Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 37

Ci'tir cer

Na Jiloor, xa caac' axe ndefna gend kaa yooɓ o nqetaa. Xa qet axeene kaa njegaa jaf leng, no hookom oluu refna. Kaa njeetaaytaa kaa jofna na den fo no saate fee. No xet o leng, da mbokatoor ndax a njeetaayit ne da mbarna njiriiñoorit xaaliis fee Meer fee a ci'na den. A jeg waa layna ee kaa warel o fi'na no ekip ne. A jeg lakas waa layna ee kaa war o xendantel ekol fee.

Naaga ta jeg oxaa layna ee yoonee no keene. Xaaliis fee kaa i mbarin o **nqaajir** oxuu refna a ret, ta fel mbaat ta fefar. Coow laa a yodu, oleng nan gilwatee o kendum. Leng we a lay ee ke layoona jegit meen, we yoqna a lay ee i yoonee fo ten no ne ta layitna ndaa ke ta layna ndigil oo. Da mbug o mo'ir baa mbaajaa o **ndamir**.

Naaga o yaal yiif mosu a inooxu a laya den ee:

- fat nu ci'tir cer. Baa oleng a lay oleng kaa domuuna, a refa nawle'of sax.
- fat nu mbaasantaa kal ke no gend nuun.
- Baa oleng a ñak o reef faap mbokatoor ne, no xa qet axe.
- fat a lal fop ee a qalaat no fop a njega solo a mbograngee sax.

Ta baat teen ee : « Kene i mbiyangaan xan i nga o gom. »

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

nqaajir : ten refu lasir tig fo o kiin.

ndamir : ten refu ñimatir sumu.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

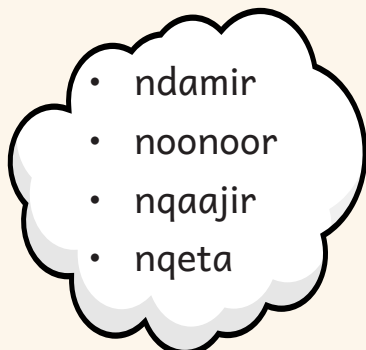
bek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Xa caac' axe kaa _____ tangal nqes ne.
2. Xa elew axe a naa _____ ekol.
3. Goor we kaa nimatiraa baa yaac o _____.
4. _____ faaxee ndeer o elew fo o kendum.

-
- ndamir
 - noonoor
 - nqaajir
 - nqeta

A nanoof hiɓ a qaaj o saar

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : O saar ole na xar a layaa ?

Laamit 2 : Limi tamel tadiik ke no simte ke ?

Laamit 3 : Xar taxu ci'tir cer a ndeer'in a ref kaa war na?

Um yutangaa, um hiɓ a qaaj no saaar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

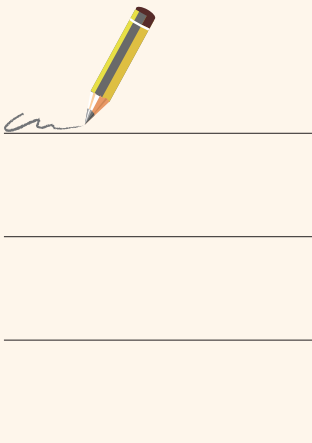
Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O ðelem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 38

O njaac' o yarwu taa mos jiko

No ekol'in, Madam Kan kaa bataa in yiif apaax, a mbanuu refna. Kaa yooɓ o layaa samandaal kaa i mbaagna o ndam na yar fa **tegin**. Kaa **yarna** jiko in soom a asaa in. Fop kuu Madam a simitna, o njiriiñ a refu. Kom leng ta ga'a Mari ta yoon fa caaci'um. Caaci a roxondoox o fof o maak a gadoox a siwo. Mari a ñaay'aa a paamum.

Ye da ñaay'aa baa miñ a toq ale a med', caaci geenoox ee xan a ñootnoox. Mari ten o maat a ñasaa a retaa. Naaga Madam Kan a xooyin a layin ee :

- O y'okangaa o maak oxaa gadooxna medu, ba cung oxaa xooyoonga, ñofi o damtin ;
- O rokangaa o oto, ga' o maak oxaa geenooxna, inwi ci'in ta moof. O fañ o fi' nen oxaa ga'eeruuna ;
- O maak a simangaang o dimle'in, fat o damtin. Ba fañ muk. Nan-gilween boo and ke ta bugna, o fi'anin o ten apaax ;
- Naangi nan-gilooxaa apaax yaa o maak a asang, ta ref we ndimoonga, mbaat o lakas oxuu ta refna.

Ye mari a xoodna kaa dalfo fi ke Madam Kan a layuuna. Cungatee o maak a xed'in o ndimle. Mari fañatee nduleer. A moy'a fex a ya'um, baa um caaci'um fo we no kooñ ne.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

a tekit : ten refu tekit xa felem.

tegin : ten refu kaa jofandna jiko no kiin, kaa faaxna no kiin.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaak no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit delem

dek delem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too deet ke gareerna.	2. Um jil o delem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Jeg _____a faaxaa no njaac'.

2. Caaci kaa sima axa caac' axe kaa _____.

- mokin
- fadin
- tegin

- yarna
- refna
- bugna

A nanoof hiɓ a qaaj o saar

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : O saar ole na xar a layaa ?

Laamit 2 Xar madam Kan a simu a Mari ?

Laamit 3 : Xar taxu Mari a fi'aa apaax ke madam Kan a layan ?

Um yutangaa, um hiɓ a qaaj no saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

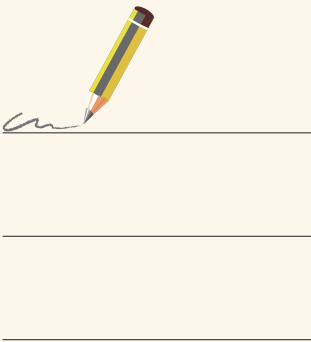
Um reef teefel nahik ke :

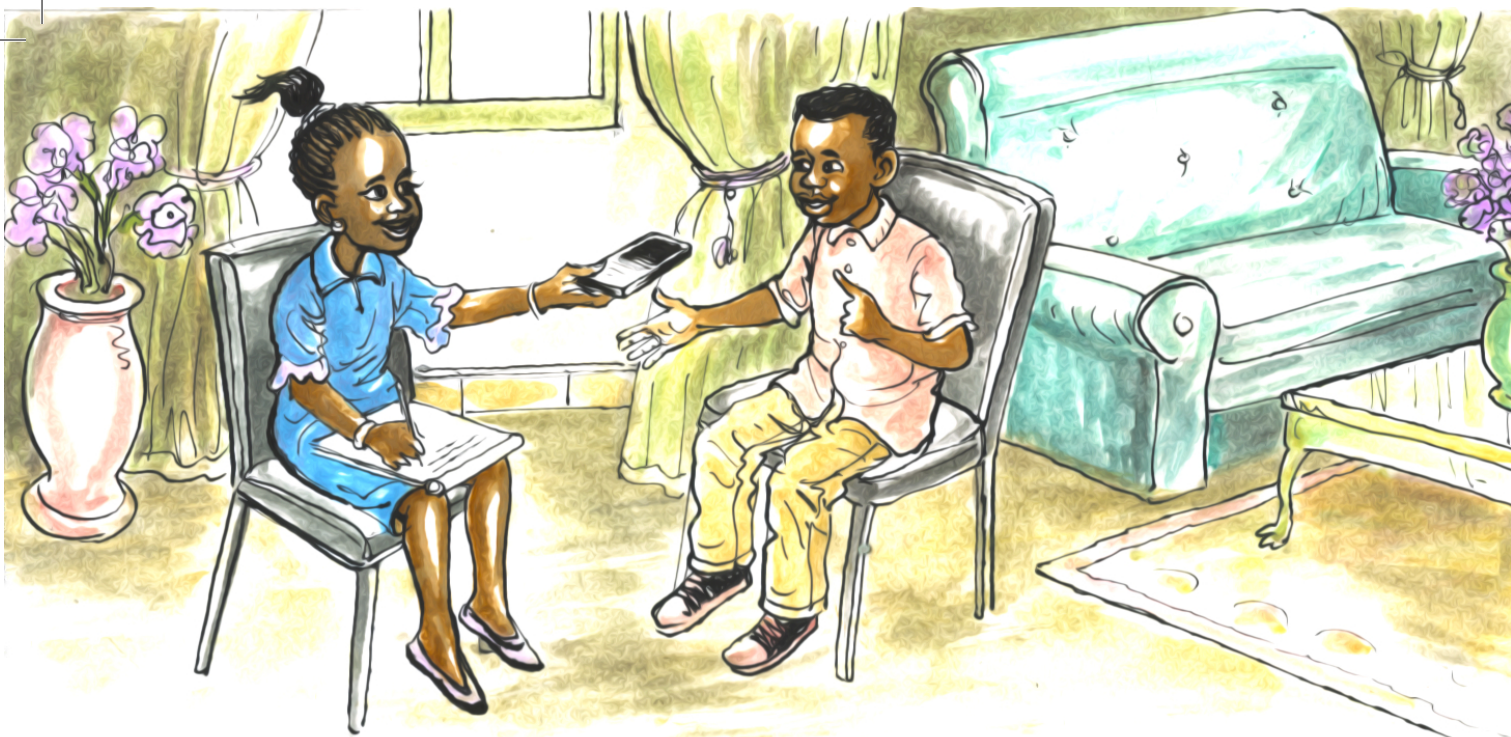
1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 39

Nam enterwiiw a fi'teel

Madam Kan kaa lay xa caac' axe ee kaa njangkaa xaye ne **enterwiiw** a fi'teel. Ta lay xa caac' axe da ndet a mbaxtaanik fo Muse ke. Xa caac' axe fop a ndet. Ye da ndetna boo ta miñ da ngar ndaa oleng atee dara. Ye ta laamitna den xar taxu atee tig, xa caac' axe a layin ee i andee ke i mbarna laamit fo nam i laamitkan.

Naaga Madam a lay a den ee ñik wuu ndefna fat a sayoox, a laamtir ne da ga'itna ne i ñoowtaa kam ekol ne. Fop a cutangaa, i ngiñ ne waxtaane a fi'itkeel.

Ye xa caac' axe a cutna, mbaa mbaxtaan a ndeer den, naaga Madam Kan a andnu den, oxuu bugna fi' enterwiiw no faap nene waro reef.

Koo war :

- laamit kaa jofna no xe waroona o layit, no ñoowum fo no calelum ;
- bind laamit ke boo o moofaa fo oxe **reertoona** jeetaay le ;
- dam fo ten bes fee no xet ole ;

Madam Kan a baat teen ee : « Jasnoor fo kiin laamtan yoobee. Keene taxu oxuu na laamtaa, a wara :

- waaf paxañ moy'u ndax o jang falay fee ;
- dalin o kenarof, doonanin foofi fo o kaas ;
- wet a tagidof boo ta sadong ;
- boo ropaa, o lay we naa nan-guilooxang, oxe o laytaa an a refu.
- Gidmeen yaa ta yutna. »

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

enterwiiw : ten refu laamit kaa na njangeel no rajo mbaat na kaayiit.

reertoona : ten refu fogtoona tig.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Surnaalisti fee kaa fi'aa _____ yaa ta waafaa yeglit.
2. Mari fa Sanu kaa ndef xa caac' axaa njegna _____.
3. Jegi jam fo we _____ tig.
4. O kiin kaa _____ o ðeem a bugu.

-
- tegin
 - yarna
 - enterwiiw
 - reertoona

A nanoof hiɓ a qaaj o saar

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : O saar ole na xar a layaa ?

Laamit 2 : Xar madam Kan a jangnaa xa caaɗ axe ?

Laamit 3 : Xar taxu oxe na fi'aa enterwiiw a seqaa mañetofon ?

Um yutangaa, um hiɓ a qaaj no saaar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

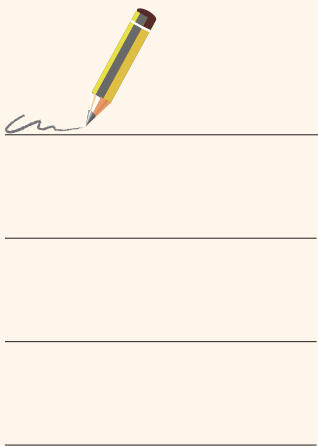
Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O ɗelem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

- enterwiiw
- reertoona

Cangel 40

Ñoxor jir-ndiig

No mberaand, oxuu jir-ndiig a dam'ina, kaa mboogoogu ee jini damun. Kuu refna da ndok teen too ndetkee no mbind dogtoor. Ndiiki koy wiin we a njega a keenoofo a lakas. Ndiig a fada. A yiif ake no wiin we fop a mbete. Da mbar o **yetoox** a qoox den. A mbexey baa muc no nat ke no ßook ke na cooxtaa **jir-ndiig**. A rajo ke fa tele ke o we layaa teen.

A mbetandaa wiin we ee fegu moyfu waadnu. wiin we fop a moyfa anda jir-ndiig fo samandaalum.

A surnal a xoolandaa, na pind cegu solo, ne jir-ndiig na moytoorteel. Baab Moodu jikun, atin no mbind ne. Mari fo Sanu a njeemaan o njang. Ya'den damtu den teen. Ye da yutna, kaa da lay ee oxuu bugna ñoxor fo jir-ndiig waraa reef ke a surnal ale a layna :

- Ke wareena o eet o fi' refu watin poofi ke naa ndaagaa no pind ke;
- Yoog xa ßaxañ axe fop me ßook ke a mbaagna o yoogoox ;
- Keene faafangaa, ngoorgoorlu boo njeg sanke nqooŷe ;
- Fat i liil sanke nqas ne tafil, kaa daawna ñaal leng, boo ta humeel no njong ;
- Fat i mer o faanaa kam sanke nqooŷe o yeng oluu refna, moyftaa koy no rew wodeer we fo xa caac' axe.
- heßand teex ßook kirand nuu refna.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

yetoox : ten refu ngeenoox (a qooq den), mucil.

jir-ndiig : ten refu sibiru, jir a cun, o book.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

bek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Oxuu refna wara _____ xooxum na cir ake na nqabaa.

- maaroox
- yetoox
- wetoox

2. _____ no njaac fo no tew o bodeer a moyu bon.

- xoox dom
- cer fom
- jir-ndiig

A nanoof hiɓ a qaaj o saar

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : O saar ole na xar a layaa ?

Laamit 2 : Xar ɗat ɓook a cooxtaa ?

Laamit 3 : Xar taxu a yetax a moy' a baadnax ?

Um yutangaa, um hiɓ a qaaj no saaar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O ɗelem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 41

A baaf na enternet

Enternet a juga o njiriiñ no jamano fee i ndefna. Ta ref o koor, o tew, o maak, o njaac, fop njegu teen soxla. Waaga xotit teen o ndimle no ñofu. Jeem o and ne o fi'kaa boo waag waaf na enternet a juga solo. Duudu o ten o mat andafulee xar refu enternet, xar refu o njiriiñum fo nam a ñaayñiteel. Mari a lala Duudu xar refu motor mbaatir. Andnaan ee fop kuu o kiin a bugna and yaa ta waafan, motor mbaafir ne, na widkan no enternet fee atin no ñofu.

Mari a baat o layatin a Duudu : « no ndaɓan, o naangaa waafaa na enternet, ke o fi'kaa :

- Deeti pexey o daaw fo loklandir ole na cooxkang enternet. Ndaawir a jegangee no ordinateerof mbaat no portaabulof, waagkiro dimle'oor a enternet ;
- Jili motor mbaafir ne na layeel Guugal,
- **gigni** no ñofu no ke na samandaalaa Guugal no deendoor ole.
- Bindi o delem mbaat a ñuxur ole na laltaa ke o waafaa no rektaangal ole o maak ole, feeña o boyet ole na waxtaantel a wetooxangaa.
- Gigni no caaɓ ake o ga'angaa ke soxla'oona.
- Retani xooxof ndiiki. Haa, xar o cuunga ? »

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

enternet : ten refu ke na cooxaa o kiin yeglit kuu ta bugna (na ordinaateer mbaat no portabul).

gigni : ten refu dikni, cuqi mbaat bosu.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaa no ñofu.
2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.
3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.	2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.	3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. _____ ,a jega teen kaa faaxna no elew.
2. O kaynaak a wara _____ cegelum.
3. 'Deeti apaax, _____ o butonj ole warna.
4. Ñek o njaac' kaa muclan no

-
- yetoox
 - jir-ndiig
 - gigni
 - enternet

A nanoof hiɓ a qaaj o saar

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : O saar ole na xar a layaa ?

Laamit 2 : Xar waro eet o and na enternet ?

Laamit 3 : Xar taxu i mbar o aqatoox na enternet ?

Um yutangaa, um hiɓ a qaaj no saar ole.

A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le.

2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa.

3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna.

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.

2. A jega o piifi', a pi' fo meftir.

3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.

4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Cangel 42

Topatoox o telefonj portaabul

Mari a janga o ndam onqe no ndafatir ne jegna na ekol den. **O ndam** onqe o xe ne'tel pindir wurus. Faapum a neexlin o telefonj portaabul. Qaariitum mayu a ngar, oxuu refna a bug o ga o telefonj ole. Da mbid a Mari. Mari ja'bee oleng oxaa duquuna. Oxuu buguuna o deet, ta damanin xooxum, a layong ee deeti ndaa ba duq. Mari gimtee o telefonj ole a nand nen o kiin a duqangaan ta sooy. Faana oxe layan ee kene o telefonj soom oo. Oleng ñaamkiran, oleng yerikiran. Mari a doonan ee : « Xay'kiim nu maafin ngen ekranj fee, kaam geekan sax. »

Naaga tokoorum a rokiid a laatin ne portaabul a damteel. Naaga Asan a lay a Mari ee :

- Ke waroona o eet o fi' refu sod' kuraj no batari le boo ta may muut.
- Ke reefna teen refu muu o **sarse'**taa, fat o jiriiñoor o sarse'ir olaa yoonna fo telefonjof.
- Fat o moytoox o gef ekranj ne no telefonj ole. Ke na mucilkan refu o waaf kaa na yetwan. Ta ref kaa o doonaa tookum boo a yenangaa gefkee.
- A neew-neew, waraa o regle kaa nandna nen : delem le o jaltaa, ñaal ke fo waxtu fee fadna, a karta simof, wo andu o jeg piis leng mbaat fik.
- Fat o and ee waagaa baat yiif le no telefonj ole. Yaaga xan o waaf a karta memuwaar alaa na rokneel kam o telefonj ole.

A tekit

tekit xa felem

Um jang xa felem axene fo a tekit den :

o ndam : ten refu o jeg tig no waagof.

sarse' : ten refu yip teen kuraŋ.

A niir a ñofu

1. Um niir o saar ole amaaŋ no ñofu.

2. Um halangaa, um cung yoones a ndimle'aam, um niiratin.

3. Um yutangaa, um nan-gilu yoones we a niir o saar ole, um ndimle'a den yaa da ngalna.

Tekit ðelem

ðek ðelem le no ñuxur

Simte :

1. Um niir o ñuxur ole too ðeet ke gareerna.

2. Um jil o ðelem ole jofna no ñuxures.

3. Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es soo fa-datinin fo xa felem axe ndefna no eel le.

Aqatax :

1. Mbir ne no saate fee a juga _____ no njom naa.

- o ndaan
- o ndam
- o ndoon

2. Tokoor Kumax kaa _____ o portaabulum boo ta may.

- soŋe'
- sarse'
- dimle'

A nanoof hiɓ a qaaj o saar

Um nan-giloox too fog no calel ke.

Um jang o saar ole fop. Um doon lamit ke.

Laamit 1 : O saar ole na xar a layaa ?

Laamit 2 : Xar Mari a neexle ye ta jegna o ndam no ndafatir ne ?

Laamit 3 : Xar taxu Mari a war o waaf yetooxir naa na doonwaa took o portaabul ole ?

Um yutangaa, um hiɓ a qaaj no saaar ole.

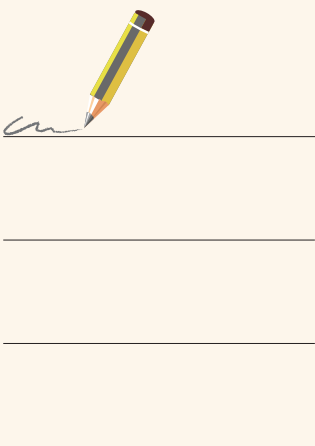
A pind o ñuxur bind o ñuxur

Simte :

1. Um jang xa felem
axe kam eel le. | 2. Um yiif o ñuxur
ole um bindkaa. | 3. Um bind na
kaye'es o ñuxur
ole jofna. |
|--|---------------------------------------|--|

Um reef teefel nahik ke :

1. O ñuxures a jofa.
2. A juga o piifi', a pi' fo meftir.
3. Um jiriiñoor xa toq axe mbarna.
4. O delem ole a feeña apaax kam o ñuxur ole.

Ke gartuuna :

Ekol nuun kaa jeg qicir ngir o and o elew ole moyña waag a cang. Kalaas nuun a war o fog taaga, ten taxu nu mbar o njil o xe naa moofankaa nuun maaga. O xe na jangnaa nuun a cooxaang o saar olene.

Wiin waa mbogna ngen, a mbara faap a ñaaćnoof alaa fop a mbarna ndeef. Keene kaa ref kaa jegna Solo, kaa waagna tax da mbaag o njeg jam, o ñoow o ñoowoof ole mayña. Ekol a refa maa wiin a ngetaa mbanuu refna, o mbiñ onqaa na jangteel, a yarteel. We ndeeruuna a maya. Ndaa dik wene, oleng hupee den teen Solo : Ta ref xa elew axe o jaajangin we. Taap o ñoowoof kaa wetandaa wiin we ke warna den no ekol ne. Ekol nuu refna a waraa fi waxtaan yaaju, a xot a qalaat no fop ndax a deet ke faaxna na tefoof ale, ta regtin. Kaaga a jegangaa fop mbaru ndeef teen. Ekol ne Jam bugum koy gornomaa fee na xa elew axe fo jaajangin we direkt eer a adooxna a ngiba faap kene. Fop mbaru ndeef teen.

O elew ole, kaa war o :

- Fadiid no kiis xarɓaxay boo da sone'aa ;
- Xool no ñiraxum fo no cerum ;
- Moytoox o bindaa, seedaa no miir ke ;
- Moytoox o roɗgandaa ekol fee ;

O meetar ole kaa war o :

- Gar ekol no kiis xarɓaxay fo ɓetik, boo da sone'aa ;
- Jangin xa caać axe too fodand fop ;
- Fañ o xaw, fañ o wen ;

Simte :

1. Niiri o saar ole amaak.
2. Jiriiñoori simte ke muse a cooxang .

a tefoof 2

Ke gartuuna :

Ekol nuun kaa jeg qicir ngir o and o elew ole moyna waag a cang. Kalaas nuun a war o fog taaga, ten taxu nu mbar o njil o xe naa moofankaa nuun maaga. O xe na jangnaa nuun a cooxaang o saar olene.

A cufin a welo

Yetoox xooxof, wareef oo no xuu refna. Kom leng, Badu kaa nyaay o welo'um, a nasaa na tali le. Yegee-yeg boo i nan tig ee tal. Ndikey Badu gomu o oto laa geenu'ina meene. Fop a cuf a mbidin. Ye ta inooxna, roogoo roog gaañwee. Yaal o oto le a layin ee o seqangaa o oto no mbed onqe, waraa bekit yiif kene :

- Na peepeer a tali le waro yufnita, yakandooraa me wiin we na nyaayaa a ndeefaa, joontaa xa oto xe no saax o janoon, gadandooxaa den no saax o namaak.
- Waraa bektaa yiif iitam xa poñaan axe naa kaɓaa, o fiyaa on dang boo faamnooxoona sal a fat, mbaa o geenoox soo yakandooxaa.
- A jelangaa keene, yufin na ndeer a tali le kaa fañteel, nen a fat a yoq ake fo me xa oto xa maak a ndeefaa. Ke waralna keene koy refu ee we na cufnaa o welo fo we naa nyaayaa fa caf den mbogu hate.
- Ba weec ee o joor o xiiru faaxee. A juga kebil kaa na mbodandaa a tet fa kar no welo.
- Boo yufnaa, fat o pok apaax gidonj ke fa xa payof xa faq.
- Naangi rokooxaa o maxanaa laa na muclang boo yenoona, too o fañ o yufnaa o yeng.
- Oxuu na yufnaa o welo, wara bekit yiif kebil keekee ndax lorkiro xooxof, lorkiro o lakas.

Simte :

1. Niiri o saar ole amaak.
2. Jiriiñoori simte ke muse a cooxang .

A lii6

Ke gartuuna

Ekool a ngiy tëj, ñu war leen a naat. Kilay jàppale, jox na la ñetti jukki yi ci suuf ngir tàggat la.

Bes o rimel no siid we

Xaye bes o rimel Sanu fa Mari oo. Xa kiid xarɓaxay a njegu. Yaa Faatu kaa xooy teen qaariitum. Tokoor Kumax a bis siid we fo ya' den no oto'um da ndugik. Da mbad, a njof na taabul paa Biram. Ta jikwa den ke da soxla'na. Da mbar o nqaad. A mbadangaa a njagand fop, boo waxtu fee fadaa.

Da sutoox nga'atee o oto laa ? Tokoor den kaa ret ? Njegatee xaaliis, yaa Faatu a weecit o telefonum. Nam i mbi'kaa ? Siitiitiitit ! Sanu a fuux. Ta xalamaa ndik qaariitum a ngar too tus yutee. Keene refu sabab ! Yaa Faatu a xooy o taksi. Da mbaxaale'aa, a fadangaa a rabid. Miñee tus da nan piip ! Ahaan ! Kumax oo ! kaa gaare'u kofu. Xa caac' axe fo ya' den a mbaas o taksi le, a ndok no oto den. No mbind ne, da soɓ a faapa Semu, caaci Diiboore fo xa caac' axe. Da ngiɓ xa bal no begax ke fo xa palanteer axe. Siid we a ndalfo ndokoox mosu. A taabul ake a njeg xa tangal, fo ñaamel fo yerel.

Yaa Faatu a bisiid ngato maak. Xa lampa xe a ñufel, xa sondeel a kaɓnel. Fop a ngimanaa Sanu fa Mari « bes o rimel felu ! » Miñee ta jeg kaa meleɓna. Faap-o-tew Eleen foto'oogu. Bes o rimel oleeke, fa leng raxiran.

Simte

1. Niiri o saar ole amaak.
2. Jiriiñoori simte ke musee a cooxang.

O mosel ekol'in

Karce'in Polga a juga ekol mayu. We ndimna xa βiy axe no karce fee, fo we no karce lakas ke, na ekol'in a βisiidaa xa βiy den.

Ekol fee in kaa yaaj, a mos. Miir fa njiig widun. Kalaas ke a fuumel pentuur fa yaay. Taax ke kaa mbid o maax ole. A ndeer den a jeg taxar maak. A naaq ake no taxar ke kaa ndokir too a may a naf. Keene taxu taxar ke a njeg yook. Xa caac' axe a nasaa meen a sutwangaa.

O fiiding oxe jambaar oo. Ten naa jagandaa gason fee Kaa hoβna, a mos, a jeg pid'. A fat a teβ a cofu a ndef teen. A njeg lanq moku, a nqool qac. O fiiding oxe na sooraa gason fee, a disaa daaf faaxeer le. Kalaas ke kaa yaaj, a βuub yaam begax fo xa palanteer xa yaaju. Miir ke no kalaas ke kaa nqool. Meetar ke naa njilaa no kalaas nuu refna we na leelan.

Gardiñe fee a juga mbind no ekol fee. Mbind ne a ref no ndokand ne, a pentuurtel yeeq. O jonangaan, o ga' taax lakas naa jegna tok fik yaaju. Maaga refu a mbaaw ale fo kantiin fee, me xa elew axe a ñaamtaa. Xa caac' xa mayu, a mbuga njangit no ekol'in yaam ta mos

Dimle o maak

Caaci Saara maagu no kooñ, a kid ake mbelatee too kaa maak baa y'uug. Keene taxu o loq a ñaaytaa. Kom leng ta sutoox a foftaa a cafum, a mo' : A ñaay'a mayu ndaa andatee mbind ne, ye ta moofna a lanq no ndaxar a ñootnooxaa, rew a njoonin a simin. Ye ta laamitkaa den, da ndet. Caaci Saara xan a jeg coono.

Naaga, xa caac' axe, inoor'ina ekol a sofin ta moof. Ye da laamtuuna ke ta fiyaa mene, ta lay a den kaam mo'. Xa caac' axe a ndam no loq ole a layaa fo ten boo no mbind naa. Ye da mbetanwuuna a ya'den ta lay a den ee nu mbiya, mosu a baat teen :

- Dimle'aa caaci, soo geenoox no coxla'um fop ;
- Yooni a caaci yaa ta jikkaa tig kam saate fee ;
- O ga'angaa o maak oxaa bugna y'akandoox a qal ale, dimle'een ta y'akandoox yaam xa oto xe naangee cufaa on dang ;
- Ba moof, waas o maak ta geenoox yaa nu mbogna o oto ;
- Ba deetaa o maak ta miñaa no ran, fat o ci'an ta eet o faaf yaa xetoon a fo ten opitaal, me naa ravidteel foofi mbaat kuran.